

Nr. 2 2006 • 47. årgang • kr 50,-

Tidsskrift for aktuelle språkspørsmål

SPRÅKLIG SAMLING

- **Språkundervisning og holdninger til språkformer**
- **Språkbruk i *undreårsmagasinet* og på Eidsvoll-senteret**
- **Koht, språklig samling og LSS**
- **Riksmålsdød**

Et døende riksmål

Debatten rundt Riksmålsforbundet sin litteraturpris har blussa opp igjen, og det er vanskelig å la være å godte seg litt. Debatten i media har vist oss klart og tydelig at riksmål som norm har blitt så uinteressant at ikke engang de innerste kretsene, eller i alle fall de nest innerste, gidder å bry seg noe særlig om hva den faktisk sier. De som bryr seg er så få at det å kritisere dem fort grenser til personhets. Riksmålsretorikken har helt mista den krafta den hadde for ikke så lenge sia. Angrep på dialektbruk i media og folkemål i riksmålsprislitteratur blir for det meste møtt med total likegyldighet eller overbærende sukk.

Vi skal ikke påstå at LSS blir møtt med stående ovasjoner for utspill i media, men det kan jo henge sammen med at LSS ikke pleier å komme noe særlig med utspill i media. Dessuten er mange av sakene våre blitt ganske ukontroversielle. Dialektfrihet er noe tar de fleste for gitt, og kampen der handler mest om å erobre de få skansene som er igjen å erobre, og å hindre tilbakeslag. Bruk av folkemålsformer i skrift kan fortsatt være kontroversielt,

men så lenge trenden går klart i retning *bort fra* tradisjonelt riksmål, kan i alle fall riksmålsmotstandere innkassere en halv seier der.

Det er nesten så en kan begynne å se på det tradisjonelle riksmålet som verneverdig. Det er alltid trist når språk dør, det gjelder også språk som det dessverre har vært nødvendig å kjempe imot. Kanskje riksmålet kan få en mini-renessanse i spesielt interesserte kretser, som høgnorsken ser ut til å ha fått? Det er et interessant scenario. Da vil bokmål og nynorsk kunne fortsette å smelte sammen fredelig i et offisielt samnorsk, samtidig som det eksisterer private normer i ytterkantene. Litt som nå, altså. Med statsstøtte til minoritetene vil det da være fullt mulig å argumentere for samnorsk uten å bli anklaga for å redusere det språklige mangfoldet som tospråks-sjonen i dag utgjør.

Styret i LSS 2006-2007

Vanja Røkkum Jahnsen, leder
Arne Torp, nestleder
Thomas Hoel, sekretær
André Stryger, kasserer
Elsa Kristiansen, styremedlem
Hans-Christian Holm, styremedlem
Ivar Hundvin, varamedlem
Pål Styrk Hansen, varamedlem
Eric Papazian, varamedlem
Ellen Skolseg, varamedlem

SPRÅKLIG SAMLING

ISSN 0333-0362

Utgitt av Landslaget for språklig samling
Organisasjonsnummer 886 343 922

Ansvarlig redaktør: Hans-Christian Holm
E-post: redaksjon@sprakligsamling.no
(redaksjon@sprakligsamling.no)
Leiar: Vanja Røkkum Jahnsen
E-post: vanja.r.jahnsen@optonet.no

Nettsted: www.sprakligsamling.no

Adressa til laget og bladet:
Postboks 636 Sentrum, 0106 Oslo
Kontonummer 0532 1078666

Bladpengar: kr 150,-
Medlemspengar (inkluderer bladpengar): kr 250,-
per år
for skoleelevar og studentar
kr 125,- per år

E-post-adresse for spørsmål om abonnement og medlemskap: kasserer@sprakligsamling.no

Allmennlærerstudenters personlige og yrkesprofesjonelle holdninger til nynorsk som sidemål i skolen

Læreplanen *Kunnskapsløftet* som trer i kraft høsten 2006 har gjort sidemål til trekkfag til skriftlig eksamen etter VG3. For de fleste elevene er nynorsk sidemål, og dette ser jeg på som ei nedvurdering av sidemål og nynorsk som sidemål spesielt i norsk skole. Men utover at sidemål blir trekkfag, behandler ikke den nye læreplanen tospråksituasjonen på noen dårlig måte, mener jeg. Allerede på barnetrinnet skal elevene nå forsøke å skrive på både nynorsk og bokmål. Ordet «sidemål» brukes bare i kapittelet som omhandler eksamen. Det at læreplanen konsekvent i kunnskapsmåla skriver om bokmål og nynorsk og ikke hovedmål og sidemål, tolker jeg som ei formell likestilling av de to språka. Og det er nytt i læreplansammenheng. Jeg mener også at dette signaliserer at sidemålsopplæringa fremdeles har og bør ha en solid plass i grunnopplæringa.

Undersøkelser viser at elever med bokmål som hovedmål er nokså negative til sidemålet sitt. Undersøkelser gjort blant lærere har også avdekket en del negative lærerholdninger til sidemålsopplæring der nynorsk er sidemål (Ann-Britt Holms hovedfagsavhandling fra 1999, blant annet). Utdanningsdirektoratets undersøkelse av sidemålsopplæringa fra 2006 forteller at lærerne mener at elevenes negative holdninger er det største hinderet for god sidemålsundervisning i skolen (Utdanningsdirektoratet 2006: 30). Opplyftende er derimot undersøkelsen i forhold til elevenes vurdering av lærerens holdninger. 61 % av elevene mener at læreren har ei positiv holdning til sidemål, og bare 6 % av elevene mener at læreren har ei klart negativ oppfatning av sidemål. I læreplanen står det at læreren skal være et forbilde for elevene. Og dersom negative elevholdninger hindrer god sidemålsundervisning, bør iallfall læreren være et godt forbilde ved å forsøke å formidle og skape positive holdninger til sidemålsundervisninga i klasserommet.

Det er gjort få undersøkelser av allmennlærerstudentholdninger til nynorsk som sidemål. Man har undersøkt ferdigheter i nynorsk og i kunnskap om valgfriheten i skriftnormalene blant kommende lærere. Og disse undersøkelsene har avdekket at studentene generelt er svake i nynorsk og har lite kunnskap om valgfriheten i skriftspråka våre. Men i hovedfagsavhandlinga mi har

jeg undersøkt allmennlærerstudentenes personlige og yrkesprofesjonelle holdning til nynorsk som sidemål i skolen. For veien fra elev til student er ikke lang. Og siden elevene er så negative til sidemålet nynorsk, skulle en kanskje vente at de kommende lærerne heller ikke er særlig positive. Men selv om studentene kanskje er negative til nynorsk som sidemål i skolen, så kjenner de kanskje likevel et yrkesprofesjonelt ansvar for å formidle positive holdninger til elevene?

Mine undersøkelser består av to kvantitative spørreundersøkelser og noen dybdeintervjuer. Først foretok jeg en landsomfattende e-postundersøkelse blant alle landets andreårsstudenter på allmennlærerutdanninga. Denne undersøkelsen viser at de studentene som skriver bokmål til vanlig, er mer negative til sidemålsundervisning i skolen enn de som skriver nynorsk til vanlig. Undersøkelsen viser også at omtrent 90 % av respondentene mener at læreren bør skjule personlige negative holdninger til sidemålsundervisning for elevene sine. Det må legges til at svarprosenten på e-postundersøkelsen min var svært lav (10 %), men jeg har brukt dette materialet som sammenlikningsgrunnlag for de resterende undersøkelsene mine.

En omfattende spørreskjemaundersøkelse blant andreårsstudentene ved allmennlærerutdanninga ved Høgskolen i Oslo (HiO) ga meg et mer nyansert bilde av allmennlærerstudentholdninger, selv om resultatene fra denne ene høgskolen selvsagt ikke er representative for allmennlærerstudentholdningene til nynorsk som sidemål generelt. Flertallet av studentene ved HiO er negative til skriftspråket nynorsk (53 %). Flertallet av studentene uttrykker ei negativ holdning til skriftlig sidemålsopplæring i skolen. Og de fleste gruer seg til å undervise i nynorsk som sidemål i skolen. 48 % er dessuten helt eller delvis enige i at de har for dårlige ferdigheter i nynorsk til å kunne undervise i det som sidemål i skolen. Positivt er det derimot at de spurte allmennlærerstudentene ved HiO mener at de er yrkesprofesjonelt forplikta til å formidle positive holdninger til nynorsk som sidemål til elevene. Så selv om aversjonen mot sidemålsundervisning og mot nynorsk er sterk blant mange kommende lærere, kjenner de likevel et

ansvar som forbilder for elevene.

Dybdeintervjuer av fire av informantene som har svart på spørreskjemaundersøkelsen forklarte noen mulige årsaker til resultatene over. Noen foreslår en sammenheng mellom studentenes egne svake ferdigheter i nynorsk og negativ holdning til sidemålsundervisning i skolen. Statistiske tester av materialet mitt støtter en slik sammenheng. Når det gjelder de positive yrkesprofesjonelle holdningene til sidemålsundervisning som allmennlærerstudentene gir til kjenne, mener en av dybdeinformantene at studentene pynter på holdningene sine i forhold til det de tror er forventa at de skal svare. Undersøkelser har dessuten vist at intenderte handlinger ikke alltid samsvarer med faktisk handling (Ola Stems-
haug 1971).

Informantene mine uttrykker i undersøkelsen positive intensjoner med formidling av holdninger i sidemålsundervisninga. Men ettersom personlige erfaringer med nynorsk som sidemål i skolen ser ut til å prege studentenes holdning til sidemålsopplæring i skolen, mener jeg det er viktig å gi rom for refleksjon i forhold til yrkesprofesjonelle holdninger i forbindelse med sidemålsopplæring i norskfaget på allmennlærerutdanninga. Allmennlærerstudentene uttrykker at de gruer seg til å undervise i nynorsk som sidemål. Jeg tror studentene trenger å lære hvordan de skal gjøre sidemålsopplæringa interessant, relevant og artig for elevene. Kanskje kan et økt fokus i lærerutdanninga på hvordan man kan gjøre sidemålsopplæringa spennende, også snu negative holdninger til sidemålsopplæring blant studentene.

Ved Høgskolen i Oslo har de fra høsten 2005 foretatt

ei omlegging av norskfaget med stor vekt på å forbedre studentenes nynorskferdigheter på første studium. I andre studieår er det satt av plass til fagdidaktikk om sidemålsopplæring. Prosjektet knytta til dette nye norskfaget skal vurdere konsekvenser for holdninger til nynorsk og kompetanse til å skrive nynorsk blant studentene (Skjong og Vederhus 2006). Jeg mener tiltak som dette er med på å danne grunnlag for ei bedre sidemålsopplæring i skolen. Vi trenger gode og inspirerende norsklærere for å forsøke å snu negative elevholdninger til sidemål generelt og nynorsk spesielt. Og disse lærerne må både være faglig trygge og ha kompetanse i hvordan de skal inspirere.

Litteratur

Holm, Anne-Brit 1999: *Stebarnet nynorsk. Om holdninger til nynorsk i Larvikskolen*. Universitetet i Oslo

Nordhagen, Johanne 2006: *Nynorsk som sidemål i skolen – en undersøkelse av allmennlærerstudenters personlige og yrkesprofesjonelle holdninger*. Universitetet i Oslo

Skjong, Synnøve og Vederhus, Inger 2006: *Første delrapport fra Høgskolen i Oslo. Nynorsk i lærerutdanninga 1. og 2. studieår, vurdering av eit opplegg knytt til skrivemappe på nynorsk*. FoU-prosjekt ved nynorsksenteret. <http://www.nynorsksenteret.no/index.php?ID=13362>

Stemshaug Ola 1972: «Sosiolingvistiske forhold» i Trøndelag. Dalen, Arnold et.al: *Trøndermål*. Det norske Samlaget.

Utdanningsdirektoratet 2006: *Kartlegging av sidemålsundervisningen på 10. trinn og VK1, allmennfaglig studieretning*. http://www.utedanningsdirektoratet.no/upload/Rapporter/sidemalsrapport_siste.pdf

Språksituasjon og språkundervisning.

2. Språksituasjonen i Norge og norskundervisning for utlendinger

Første møte

Jeg sitter ved et kjøkkenbord på Amager, og det er første gang jeg prøver å lære en utlending norsk. På den andre sida av bordet sitter en japaner, kjæresten til ei norsk venninne. Han underviser danske studenter i japansk. Jeg underviser danske studenter i norsk, eller rettere sagt om norsk språk og litteratur, og studerer også på Nordisk institutt ved Københavns universitet. Min privatelev er egentlig jurist. Jeg husker ikke hvilke tekster jeg brukte. Jeg husker bare et ugjenomtrentelig smil. Forstått eller ikke forstått. Greit eller ikke greit. Smil og smil. Jeg var frustrert og forvirra. Her var noen grunnleggende forskjeller i kroppsspråk. Jeg holdt ikke lenge på. Jeg kunne ikke se at det nytta noe. Det var høsten 1972.

Norsk i det norske Amerika

Det er en del mennesker som har lært seg norsk på grunn av kjærlighet, ikke til språket, men til en som snakker det. I 1975 i Minneapolis var det noen som hadde andre motiver for å ville lære seg norsk. Det var begynnernorsk for voksne en kveld i uka den høsten. De fleste omtalte seg som norske ved presentasjonen, så her tenkte jeg at kultur og fortid var noe felles. Men jeg svarte ikke helt til forventningane med hensyn til det norske. Det var nok en viss triumf for den eldre dama som hadde med seg sitt eget hjemmebakke flatbrød til norskturen en kveld. Jeg var ikke norsk på den måten noen mente jeg burde være. Bygde-Norge var ikke

meg. Jeg var fra by ved kysten og hadde aldri opplevd hjemmebakke flatbrød. Jeg hadde ikke noe forhold til lefse heller. Det trur jeg egentlig var alvorligere.

Språket i den store, røde tekstboka vi brukte, korresponderte ikke helt verken med bygde-Norge eller mitt moderne urbane Norge. Jeg synes språket var unaturlig, snobbete og hørte delvis hjemme i ei anna tid. Nå hadde jo norsk i USA si ega historie. Rettskrivningsreformene nådde ikke uten videre dit. Det skriftspråket som fulgte med emigrantane lå i de fleste tilfelle langt fra talespråket deres. Så dette var vel med å forklare dette språket som jeg møtte i den første begynnerboka i norsk som jeg brukte.

Våren 1976 var det i den norske Mindekirken et norskkurs for litt viderekommende en kveld i uka. Da plukka jeg ut blant annet Alf Prøysens *Teskjekjerringa*. For hva skulle disse menneskene med norsk? Jo, antakelig prøve å forstå og kunne si litt når de møtte sine slektninger i Norge, slektninger som svært sjelden bodde på Oslo Vest. Språket i *Teskjekjerringa* var i hvert fall talemålsnært.

I 1983/1984 hadde jeg norskundervisning i et annet kjerneområde av det norske Amerika, Luther College, Decorah, Iowa, med ny begynnerbok i norsk og nye reaksjoner på språk og autentisitet. Men før Decorah hadde jeg stifta bekjentskap med norsk for utlendinger på Blindern. Først helt indirekte ved at jeg på Berg gymnas måtte steppe inn som vikar i engelsk

for han som var sensor i norsk for utenlandske studenter på Blindern. Han hadde ikke norsk som fag, men engelsk hovedfag. Den første fast ansatte universitetslektoren i norsk for utlendinger hadde også engelsk hovedfag. Det var høsten 1976, og jeg tar dette med fordi det viser den nære sammenhengen til det å kunne engelsk når du skulle undervise i norsk og tilknytningen til norsk i Amerika. Noe jeg mener kan ha betydning for oppfatninga av den norske språksituasjonen. Den internasjonale sommerskolen ved Universitetet i Oslo starta i 1947 som et program for amerikanske studenter. Sommerskolen forandra seg gradvis til å bli virkelig internasjonal. Fra 1947 til 1957 hadde sommerskolen ansvaret for utenlandske studenter generelt på universitetet. I 1957 var det 124 utenlandsstudenter og i 1977 1050, i følge Else Ryens artikkel i jubileumsboka til Den internasjonale sommerskolen.

Norsk i Norge

Våren 1977 fikk jeg hjelpelærerjobb og underviste norsk for utenlandske studenter. Det var Strandskogen og Arnestad/Hvenekilde som var tekstbøkene der. Men i svært stor grad var det å bruke egenproduserte oppgaver og autentiske tekster. Tilbake til Norge i 1980 blei jeg sensor fra 1980 til 1988. På slutten av 80-tallet og ved årtusenskiftet hadde jeg undervisning og sensoroppdrag på Den internasjonale sommerskolen.

I 1991 fikk jeg jobb på det som nå heter Høgskolen i Telemark i Bø. Det

var et nytt studium, norsk for utenlandske studenter, som skulle bygges opp. Bøker skulle velges. Vi kunne ha valgt nynorsk som norsk språk. Men når det gjaldt undervisningsmaterie-ll, var det ikke mye å velge mellom. Men jeg hadde tidligere tenkt tanken at viss jeg hadde lært bort nynorsk, hadde jeg sleppi å forklare dårlig system i grammatikken med å trekke opp norsk-dansk historie og åssen et mellomspråk over tid blei skapt med former som de fleste i Norge ikke brukte, og et skriftspråk som gradvis blei mindre dansk og mer norsk.

Norsklæreren fra Vest-Telemark blei tospråklig, konservativt bokmål og vest-telemarksk. Jeg blei mer og mer konservativ i talespråket, prega av undervisningssituasjonen og språket i tekstbøkene. Jeg klarte ikke å bli tospråklig.

Jeg hadde en viss bakgrunn fra mi ega dansketid hvor jeg valgte de formene av norsk som lå nærmest opp til dansk, men med umiskjennelig norsk uttale. I Danmark var jeg antakelig temmelig lik en norsk byborger av høyere sosial klasse med lang utdanning og derfor sterkt prega av det danske skriftspråket. Men for meg var det i Danmark snakk om å bli forstått og være pragmatisk og justere språket i forhold til den en snakka med.

I alle disse årene som jeg har hatt med norsk for utlendinger å gjøre, har jeg tenkt på hva slags norsk vi lar utlendingene møte. Jeg har aldri hørt det sagt, men føler at en slags tanke har liggi under: Det er for en utlending lettere å lære bokmål enn nynorsk, og det er lettere å lære konservativt bokmål enn radikalt bokmål.

Norsk i Danmark

Jeg tar også med noen betraktninger fra undervisning i norsk i Danmark. Jeg skulle forklare forskjellane på norsk og dansk i grammatikk og vokabular gjennom lesning av norske forfattere. Det var et dypt kulturfellesskap i min opplevelse, men norsk natur gjorde noe med vokabular.

Norsk bosetting og struktur og våre måter å leve sammen på og folkelige bevegelser i Norge.

Inne i alt dette lå alle de forskjellige formene for norsk som studentane møtte. Studenten skulle lese norske autentiske tekster, og da ligger det opp i dagen at en må gjøre greie for åffer mangfoldet er som det er. I det hele tatt var språket en utmerka måte å oppdage forskjeller mellom Danmark og Norge på. Danske forfattere skreiv også forskjellige, men norske forfattere var forskjellige på en annen måte som hadde med språksituasjonen i Norge å gjøre, eller skulle jeg si, som hadde med språksituasjonen i Danmark å gjøre. Jeg hadde reist til København for å komme meg vekk fra nasjonsoppbyggingsprosjektet på Nordisk institutt i Oslo. Det het ikke nasjonsbyggingsprosjekt den gangen, men jeg merka at det var det. For jeg var ikke helt brukelig til å kunne være med i den nasjonsoppbygginga. Det var ikke til diskusjon at når du var fra et sted som Larvik, så var språket ditt delvis ødelagt av dansk påvirkning. Jeg prøvde å protestere og si at jeg regna en del språktrekk som parallellutvikling. Fikk ikke noe gehør for det. For meg var ikke Danmark fiende eller dansk et fyord. Jeg var interessert i politikk og språk og makt, men i noen andre perspektiv. Med sjenerøst stipend fra den danske stat fikk jeg mulighet til å jobbe med andre måter å studere språk på og var et år på Universitetet i København hvor jeg også underviste. Noen år seinere på universitetet i Odense satte jeg sammen et emne om språk, identitet og sosialisering og brukte norske fagartikler. Jeg hadde som mål å «av-eksotifisere» språkforholda i Norge. Mange studenter som kom til Odense Universitet, kom fra språkområder som skilte seg fra standard dansk. Vi kunne diskutere åssen de la om språket, åffer de gjorde det, hvem som fikk dem til å gjøre det og hva det hadde å si for identitet og selvfølelse. Jeg var altså ikke flau over vår norske særhet med to hovedskriftvarianter og flere

undervarianter. Jeg viste åssen det hang sammen med demokratiske bevegelser og rettigheter.

Synet på eget språk

Jeg har skullet presentere Norge for ikke-nordmenn i Norge og i utlandet. Jeg har stilt meg spørsmålet: Er det viktig for sjøloppfatninga åssen vi presenterer oss utad? Det er vel slik at det både viser åssen vi oppfatter oss sjøl, og samtidig er det med og preger åssen vi oppfatter oss sjøl. For meg er det viktig å stå med rak rygg og kritisk blikk å si åssen det språket som heter norsk er i all sin mangfoldighet. Jeg kunne jo ha laga en spørreundersøkelse om «hva er norsk, hva slags norsk synes du at utlendinger skal lære, og åffer synes du det du synes».

Jeg trur det ofte er slik at en del spørsmål stiller vi ikke. Vi overtar og legger oss i mer eller mindre samme sporet som de før oss. Det er derfor jeg trekker opp en del gamle spor, fordi jeg tror de har betydning for det jeg har satt meg fore å belyse, nemlig hva vi sier eller ikke sier om hva slags norsk vi underviser i når vi underviser utlendinger i norsk.

Synet på språksituasjonen i Norge og valg av norsk trur jeg har hatt sammenheng med et syn på engelsk via amerikansk, så igjen engelsk. En episode fra Minneapolis: Han var nabo i studentboligane og gav meg komplimenter for min gode engelsk, som denne studenten sa var mye bedre enn hans engelsk. Han hadde amerikansk engelsk som morsmål. Jeg var kjent med at visse varianter av engelsk hadde høyere prestisje enn andre, det vil si blei ansett som mer korrekt. Jeg synes det var leit at min norske britiske skoleengelsk med noe tilleggsaksent fra Cornwall skulle ansees som bedre, og jeg sa hva jeg mente om det. Nå er det vel ikke slik at vi i Norge kunne tenke oss at en konservativt bokmålsnakkandes utlending skulle ha et mer korrekt norsk enn en som har norsk som morsmål.

Jeg har følt at noen har ment

det var en mangel ved Norge. Den amerikanske studenten hadde fått vite at engelsk med britisk aksent var mer korrekt og bedre enn hans amerikanske aksent. USA var heller ikke den gang sett på som en helt utvikla kulturnasjon. Norge var kanskje heller ikke en helt ordentlig utvikla kulturnasjon. Vi hadde tilstrekkelig med ega gammel historie. Men vi burde ha hatt en sterk skriftstandard og en høyprestisjes talespråksstandard. Jeg hadde aldri noen gang blitt retta på i muntlig, og hva var minuset med det? Muntlig norsk var for så vidt greit. Men det irriterte meg og irriterer meg at det språket jeg hadde vokst opp med, og som jeg aldri hadde valgt, ikke var bra nok. Det første førstespråket velger jeg ikke. Det er merkelig at det ikke er bra nok. Det kom jo også til å irritere meg at jeg ikke kunne skrive som jeg hadde lært, ikke fra skolebøkene, men en grammatikk som var der før jeg kunne lese. Det andre førstespråket velger jeg i grunnen ikke heller. Det første førstespråket er talespråket. Det andre førstespråket er skriftspråket. Det er det skolen som velger.

Talespråk – skriftspråk

Fra den gangen jeg første gang tok ei begynnerbok i norsk for utlendinger i handa, har jeg tenkt jeg ville se nærmere på språket som vi presenterer som norsk. Jeg har så mange ganger tenkt jeg skulle se nærmere på begynnerbøker i norsk for utlendinger og finne ut hva som gjorde at jeg synes språket var noe stivt, fremmed og lite representativt for talespråket. Forholdet talespråk–skriftspråk er viktig når en skal undervise i norsk som fremmedspråk. Det skal undervises i både talespråk og skriftspråk, men det blir jo som regel et talt skriftspråk.

Norsk skriftspråk er talemålsnært. Ord skrivas nokså nært sånn de sias. Sjøl om talespråket kjennetegnas av setningsemner, innskudd, påbegynte setninger, pauser, småord osv., så kan vi si at skriftspråkssyntaksen i norsk

ligger nær talespråket. Stil-idealene er talemålsnære. Morfologien i bokmål er forskjellig fra de fleste talespråk.

Begynnerbøker har dialoger og situasjoner, som for eksempel det å gå til lege og tannlege, gå på restaurant, være på besøk, kjøpe mat osv. Ulike temaer introduseres via dialoger. Er en bevisst på at talespråk ikke er skriftspråk, reagerer en kanskje sterkere på begynnerbøkene skriftspråksnære dialoger. De færreste nordmenn snakker slik som dialogane i begynnerbøkene. Det er nok nærmest ikke til å unngå. (Visse sider ved problemet er kjent generelt fra begynnerbøker i fremmedspråk.) Jeg har merka at jeg var annerledes for språket i begynnerbøkene med sine dialoger enn overfor de samme formene brukt i andre type tekster.

Mange år med dette begynnerbokspråket har også gjort noe med mitt eget språk. Så åssen vi presenterer oss utad får konsekvenser for oss sjøl. Hvilket bilde vi gir av oss sjøl som Norge syns jeg er viktig. Det usagte kan ofte være det som påvirker oss sterkest, og samtidig er det vanskelig å forholde seg til fordi det ikke kommer ordentlig opp i dagen.

Alle disse stedene jeg skulle undervise i morsmålet mitt (som egentlig var farsspråket). Det første språket mitt var ikke helt godt nok. Om igjen og om igjen var det slik, og nå har språket mitt forandra seg. Språk endrer seg over år, også mitt språk.

Jeg tar nå ei reise tilbake for å se åssen de så ut, de tekstbøkene som jeg syns hadde et språk som jeg skulle ønske var annerledes. Fikk jeg noe drahjelp i å forklare åffer grammatikken i bokmål blei litt rar? Jeg synes virkelig at grammatikken i bokmål var rar. Den var inkonsekvent. (Det var ikke alle andre som var inkonsekvente. Grammatikken var inkonsekvent.) Var det noe feil med språksituasjonen i Norge? Det kunne virke som det liksom var noe feil med Norge som sådan. Var det fordi vi ikke banka folk i hue

med høyprestisjespråk tilsvarendes Queen's English, dansk riksspråk, overklassekøbenhavnsk osv.? Vår konge i min barndom kunne i hvert fall ikke sette noen standard for norsk med sin temmelig danskprega tale. Det var kanskje en fordel.

Fikk jeg noe drahjelp til å forklare at det blei så som så med en del grammatiske regler fordi bokmål var et blandingsspråk mellom et skriftspråksdansk og norsk uttale i visse byer av visse mennesker, og skyldas noen ærverdige menn som ikke kunne ta et stort skritt? Reformlinja, det hørtes så fornuftig ut, men når jeg står og skal undervise i norsk bokmålsgrammatikk, så svikter min støtte til reformlinja. Jeg skulle ønske at byborgerne i forrige århundre, med et talespråk jeg vil tippe ikke var godt kartlagt, ikke hadde kommi til å bestemme norsk grammatikk for det store flertall i Norge.

Når en skal undervise noen som har et annet språk som sitt morsmål, fins det ingen selvfølgeligheter, og det åpner øynene på en egen måte. Sånn sett følte jeg meg i godt selskap med at jeg ville oppdage mange sider ved norsk som jeg ellers neppe ville ha oppdaga. Dansken Otto Jespersen skreiv den første engelske grammatikken. Det åpner øynene på en egen måte å se et språk utafra.

Jeg sitter på fly fra Helsingfors til Oslo på vei hjem fra St. Petersburg. Det sitter ei dame med en masse pakker, ikke så rart, det er jo jul. Jeg har plassen ved siden av. Hun beklager at hun er med å gjøre det litt trangt. Hun har flydd langt, fra Japan. Jeg har bare denne korte turen. Slik kommer vi i snakk, og det er Anne Bjørnebek, som jeg har møtt før, og som jeg husker er forfatter til *Troll i Ord*. Tida flyr fort mens vi flyr fra Helsingfors til Oslo, for vi snakker om åssen det er å undervise i norsk i Russland og i Japan. Jeg underviser i norsk i St. Petersburg fra høsten 1997. I stillingsutlysningen har det stått at universitetet ønsker en som snakker østnorsk. Universitetet har en klar oppfatning om hva de anser

for den beste norsk å skulle lære seg. Jeg regner med at en slik formulering her gjelder en viss oppfatning av språksituasjonen i Norge. Jeg møter sisteårsstudentene og hører på deres språk hva slags norsk de har lest.

Jeg har en veldig interessant samtale med Anne Bjørnebek og hennes erfaringer fra å undervise japanske studenter, og jeg tenker tilbake på min erfaring med å undervise norsk til en japaner.

Tekstbøkene

Men nå til reisa tilbake til tekstbøker. Det er mange interessante iakttagelser en kunne trekke fram, som at det en gang var *Røker De? De* har falt ut, *røke* blei til *røyke*, og nå spør en kanskje ikke noen om de røyker. Spørsmålet har forandra karakter.

Men jeg skal ta for meg disse tekstbøkene og først se på hva de sier om språksituasjonen i Norge, forholdet mellom talespråk og skriftspråk i Norge. Hvilke ord brukes for å beskrive/betegne det språket som er valgt. Hvilke former er valgt. Jeg skal se på morfologi-a-former, først hunkjønnsformer, dernest a-verb. Deretter noen mye brukte ord hvor det er parallellformer med diftong/monoftong, og til slutt noen andre trekk.

Jeg begynner med den røde boka av Einar Haugen og Kenneth Chapman, fra undervisninga høsten 1975, Minneapolis Evening adult class. Jeg er nysgjerrig når jeg nå holder denne boka i handa mi igjen. Det har gått 30 år. Åssen stemmer det med min hukommelse? Det var den første boka jeg brukte, og jeg låner forløperen også, som igjen har en forløper, og antar at denne boka har spilt en viktig rolle i undervisninga i norsk for utlendinger. Utgaven fra 1964 har sin bakgrunn i Einar Haugens *Spoken Norwegian* fra 1944. Krigen gav et styrka behov for kunnskaper i fremmedspråk, et krafttak. Viss noe er viktig i krig, da blir det viktig, og får ressurser og oppmerksomhet.

Det var med å forandre fremmed-

språkundervisninga. Språket blei blodig alvor, og språket skulle brukes. Det skulle brukes til å snakke. Det var uhyre viktig å bli god. Det er ei historie om to amerikanere som var spioner i Tyskland og hadde lært seg perfekt tysk uten aksent, men blei avslørt på manglende bruk av kniv og gaffel. Historia viser at det var mulig å bli veldig, veldig god, men at det heller ikke var nok å lære seg den perfekte aksenten og det perfekte språk. Amerikanernes ambisiøse satsing på språklæring i forbindelse med andre verdenskrig fikk langtregkendes virkning for fremmedspråkopplæring og forskning. På gymnaset hadde jeg lest engelsk, tysk og fransk, først og fremst for å kunne studere og lese faglitteratur, fordi det ikke var tilgjengelig faglitteratur på norsk. Boka til Haugen bygde igjen på ei bok fra 1937 med et annet fokus. Haugen skriver i mai 1946 at «Some years of experience in the teaching of Norwegian to American college students have convinced the author that it is a pedagogical mistake to limit foreign language teaching to the written word. It leads to a disharmonious unbalance between active and passive vocabulary and a somewhat frustrated attitude toward the foreign language». I juni 1943 hadde Einar Haugen blitt bedt om å utarbeide et kurs i norsk for «American soldiers under the Army Specialized Training Program. Here the speaking objective was placed first, and new methods of coping with the problem were proposed by the Intensive Language Program of the American Council of Learned Societies [...] New materials were created. [...] These were hammered into our trainees by mimicry-memorization plus liberal drills totalling 15–17 hours a week. In nine months we had the satisfaction of making successful speakers of Norwegian out of American trainees, whose command of the written language was equal to and whose command of the spoken far superior to that of four-year students in the ordinary course.»

Jeg starter med det norske Amerika og går veien om Den internasjonale sommerskolen ved universitetet i Oslo. Deretter går jeg over til norskundervisninga ved Universitetet i Oslo, og videre bøkene som jeg kjenner fra bruk ved høgskolen i Telemark, Bø, og noen raske blikk på noen helt nye bøker.

- Hva sier tekstbokforfatterne?
- Hva er norsk?
- Språksituasjonen i Norge.
- Hvilke språkformer sier de at de har valgt?

1. Einar Haugen og Kenneth Chapman skriver i forordet om problemet med «standards and usage». «Within the lifetime of the senior author, the Norwegian language has gone through three major spelling reforms and several minor ones, to the accompaniment of intense controversy. The best one can say about the situation in brief is that the result is a written form of the language which reflects closely the speech of the more educated segments of the Norwegian population. Many textbook authors in Norway have gone beyond this, however, in response to government pressure for a more native and folkbased Norwegian. While this trend will undoubtedly have its effect in the future, the authors have not felt justified in adopting the more radical forms of the latest official norm (that of 1959) The ideal remains the same as in the first edition, an approximation as of the present day to the informal speech of cultivated but not fussy people in Oslo.»

Under leksjon Universitetet, er det under Grammar gjort greie for norske dialekter. Her står a-formene og diftongane. Under uttaleforskjeller nevnes forskjellige pronomen. Haugen/Chapman gjør greie for åssen nynorsk og bokmål har oppstått. Samnorsk er nevnt til slutt. Her sies det at to skriftspråk gir «inconveniences» og at offisiell språkpolitikk legger opp til tilnærming og

håp for framtida «It is hoped that by creating a favorable atmosphere for mutual influence, the two languages will grow together into a samnorsk or 'United Norwegian' which will fully and adequately correspond to the needs of the nation.» 1952 skreiv Einar Haugen boka *Riksspråk og folkemål. Norsk språkpolitikk i det 20. århundre*. Den kom på norsk i 1966. Jeg har lånt Haugen/Chapmans forløper også. Einar Haugens *Spoken Norwegian* fra «Holt Spoken language series», forord signert Oslo mai 1946. Utgaven er identisk med Haugen: *Spoken Norwegian*. «Identical with the edition prepared for The United States Armed Forces Institute Henry Holt and Company 1944 Copyright, 1944, by Linguistic Society of America.» Videre står det om «standard»: «In a language with so fluid a pattern of standard speech as Norwegian all attempts to create a conversational form are fraught with danger. [...] The ideal sought has been an approximation as of the present day to the informal speech of cultivated but not fussy people in Oslo. Such a form will be respected and understood throughout the country, even though relatively few may actually follow it in all details. This had meant that many of the forms of the spelling of 1938 could not be adopted; in a generation cultivated people will no doubt be saying 'hage' 'garden' and 'torg' 'marketplace' instead of *have* and *torv*. [...] The total result has been a rather remarkable absence of concistency, which the author believes is a true picture of current Norwegian usage as can be given.»

Under omtale av *The Spellings of Norwegian* listas alle rettskrivningsreformane opp (for riksmål/bokmål) fra før 1907 til og med 1938. Der beskrives også hva de inneholder, og hvilken rettskrivning noen av de norskamerikanske publikasjonane brukte, som *Deco-rahposten* (rettskrivning før 1907). *Nordisk Tidende*, Brooklyn, bruker 1917-rettskrivning. Jeg tar dette

med fordi jeg trur at det har noe å si for Haugens valg av språkformer. Siden Haugens bok har hatt stor utbredelse og betydning, har valg av språkformer der også fått betydning for norskbøker som kom etter.

I teksten under *City talk and country talk* skriver Haugen: «Although the farmer presented in this unit talks in a pretty citified way, in order to make himself understood to city people, he would usually talk the dialect of his community.» Deretter trekkes fram karakteristiske trekk for østlandsdialekter. Haugen tar språksituasjonen alvorlig. Jeg husker fra seminar i språksosiologi i København 1971/1972 to unge engasjerte universitetslektorer som hadde vært på en stor konferanse i USA og snakka om Einar Haugen som språksosiologiens grand Old man. Det var vel å vente at han i norskbøkene sine tenker på språkforholdene i Norge og valg av former. Under kapitlet «Grammar» i 64-utgaven gjør han greie for dialektsituasjonen. Om ord som begynner med *hv* sier han: «In slangy, popular Oslo speech, even among educated people, it is quite common to hear the *hv* dropped and the words changed as follow, *å* for *hva* [...]». (En liten glipp i beskrivelsen er det jo å snakke om at noe er *dropped*)

Jeg har også sett på 1982-utgaven av Haugen/Chapman. I forordet der trekker han igjen opp historikken og bakgrunnen for boka tilbake til 1944. Men her sier han at det som blei kjent som the «army method», var bygd på lingvistikk som hadde sine røtter hos europeiske lingvister som for eksempel Otto Jespersen. De har ikke kunnet revidere boka i den grad de gjerne ville. En viktig forandring er at *De* er erstattet med *du*.

2. Kathleen Stokker og Odd Haddal: *Norsk. Nordmenn og Norge*. Madison 1981

Under «To the student» sier de «You will be conversing in Norwegian bokmål». De forklarer ikke hva bokmål er, eller om det skulle

være alternativer. Litt lenger ned på samme side står det: «Although modern Norwegian allows a variety of forms and spellings for many of its words, it was felt that standardization would be desirable in a first-year text, and we therefore have allowed Tanums store rettskrivningsordbok to be our guide in matters of gender, form and spelling». De sier ikke noe om språksituasjonen i Norge.

3. Peter Hallaråker: *Norwegian. Nynorsk*. Oslo 1983

«Introduction. The language Situation in Norway Today» dekker 5,5 sider. Med tittelen *Norwegian. Nynorsk* blir det jo indirekte slik at norsk uspesifisert er bokmål, og nynorsk er ikke uten videre norsk. (Bøker i norsk for utlendinger/fremmedspråklige osv. tar det i de fleste tilfelle for gitt at norsk er bokmål.)

4. Sverre Klouman: *Teach yourself Norwegian*.

«The **special** language situation of Norway.» The language situation is somewhat **abnormal** in the sense that there is not such a firm national standard of speech or writing as in most other countries. [...] Broadly speaking, there is a grassroot rural language tradition and a white-collar urban trend. Slik, sier Klouman, har vi fått to forskjellige offisielle standarder. Jeg vil jo i dag si at det er bare sett med visse øyne at den norske språksituasjonen er «somewhat abnormal». Det var jo derfor jeg blei så glad for å finne ut at språksituasjonen i Spania også var ganske «abnormal». Jeg vet ikke hvor mange abnormaler som skal til for at det ikke lenger blir abnormal. Når jeg i klassen med utenlandsstudentane jeg har, beskriver språksituasjonen i Norge, er det etter at de har sagt noe om språksituasjonen i eget land. Det blir ikke så veldig unormalt.

I introduksjonen til boka står det: «The aim of this course is to enable the student to speak and read **every-day Norwegian**, and to gain insight

into the Norwegian culture and way of life.»

Boka har flere tillegg hvor det blant annet gjøres greie for de alternative endingene *-en* and *-a*, og at det nesten alltid er *-a* i vidda, marka, lia. På side 322 står det om «traditional Riksmål forms: More popular or colloquial forms». Det er jo dekkende for virkeligheten når Klouman skriver at «The foreigner is bound to encounter some of these variants [...]». I tillegg 4 er det tre teksteksempler som viser «Three norms of Norwegian». Men det er positivt å vise teksteksempler, og det er fint å betegne ikke-tradisjonelle riksmålsformer som «more popular».

5. Margaretha Danbolt Simons: *Teach Yourself Norwegian*.

Introduction: «The aim of this course is to enable the student to speak and read everyday Norwegian and to gain insight into the culture and way of life.» Hun sier ikke noe om språksituasjonen i Norge.

6. Anne Bjørnebek: *Troll i ord*. Oslo 1993.

I forordet: «Den følger Tanums store **rettskrivningsordbok** fra 1989». Ny utgave 2000 sier i forordet «Det er lagt vekt på en klar grammatisk progresjon og en mer autentisk språkføring, og det er blant annet gjennomført flere a-former i substantivbøyningen i forhold til den tidligere utgaven.» Ingenting sagt om språksituasjonen og hva en mer autentisk språkføring er, eller om det har noe med flere a-former av substantiv å gjøre.

7. Inger Helene Arnestad og Anne Hvenekilde: *Snakker du norsk?* Studentersamfundets Friundervisnings Forlag, Oslo 1971

«Ordforrådet i kurset er fra **østnorsk dagligtale**.» Sier ikke noe om språksituasjon eller valg av former ellers.

Hvenekilde/Arnestad: *Snakker du norsk?* 4. opplag 1974

«Språkformen er bokmål og basert på **østnorsk dagligtale** (Oslo)

Uttalen og lydbåndene er Oslo-uttale.»

1980: «[...] i dialogbåndene [...] er det også brukt Bergens-, Trondheims- og Stavanger-uttale.» «Skriftspråket følger **gjeldende rettskrivningsregler** og har en viss variasjon innenfor rammene av disse.»

Strukturøvinger.

«Språket i strukturøvingene på lydbåndene er **standard østnorsk**.»

På'n igjen med 1. opplag 1975. Avistekster. Sier ingenting om språkvalg.

Arnestad og Hvenekilde: *Lærer-veiledning til Snakker du norsk*

«Målet for kurset er at elevene skal lære å snakke og forstå – deretter også lese og skrive – **østnorsk dagligtale** (Oslo).»

Arnestad/Hvenekilde, *Snakker du norsk?* 1980 forord: om dialogen på lydbåndene til leksjon 1.48

«Disse dialogene består ikke av opplest skrevet tekst, men er improviserte frie samtaler. De finnes ikke i boka. Personene som snakker sammen er fra forskjellige steder i Norge (Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim) og talemålet deres er farget av dialekten på hjemstedet deres.»

Dialogene på lydbåndene til leksjon 49–60 er skrevne dialoger som er lest inn på bånd. Språket er standard østnorsk. Disse dialogene er gjengitt i grunnboka.»

8. Åse Berit Strandskogen: *Norsk fonetikk for utlendinger*. Oslo 1979

«Norsk betyr i denne boka det talemålet som er vanlig i Oslo og andre byer på Østlandet» (s. 5). Ingenting om språksituasjonen.

9. Åse-Berit og Rolf Strandskogen: *Norsk for utlendinger* Oslo 1991

Ikke et ord om hva norsk er.

10. Gerd Manne: *Ny i Norge*. 1990

Ingenting om språksituasjonen i Norge.

«Språkformen følger **Lærebok-normalen**. Artikkelen ei er brukt ved de vanligste hunkjønnsordene, men i undervisningen bør læreren velge den formen som er mest brukt på stedet.» (1990)

Gerd Manne og Gölin Kaurin Nilsen 2003. Ikke et ord om valg av former. Ingenting om språksituasjonen i Norge.

11. Elisabeth Ellingsen og Kirsti MacDonald: *Stein på stein*. Oslo 2000.

Sier ingenting om språksituasjon og valg av former. I kapittel 7 om språk sier en person i en samtale: «Det vanskeligste er kanskje at nordmenn snakker så forskjellig. Mange snakker dialekt både i butikken og på tv.» Om språksituasjonen sies det videre i denne teksten «Vi har altså ikke **en bestemt norm for talespråk**.»

Her på Berget: Om språksituasjonen, ingenting i forhold til språkbruken i boka. Men vi finner språksituasjonen i Norge behandla som et emne i samfunnskunnskapen.

På vei. Oslo 1999. Sier ingenting om språksituasjonen.

12. Kirsti Mac Donald: *Norsk grammatikk for fremmedspråklige*. Oslo 1999.

Her sies det i forordet: «Dette er en grammatikk for ungdom og voksne som ikke har norsk som morsmål.» Ikke et ord om hva norsk er.

13. Per Moen og Per-Bjørn Pedersen: *Norwegian Grammar*, Kristiansand 2003

«Bokmål is the most widely used written standard in Norway. It is a developing standard that is still changing.» Nevner ikke nynorsk og åffer vi har to skriftspråk. Gjør greie for skriftnorm i det offentlige og i skolen. «We do not consider

this distinction between main forms and optional forms to be an important point for most students of Norwegian, and consequently have not made an issue of it in this grammar.» Tillegg på vel 4 sider på engelsk om dialekttrekk. De forklarer skriftspråk og talespråk og bokmålets tilknytning til dansk. De fleste snakker dialekt uansett hvilken skriftnorm de bruker. Gjør greie for flere dialekttrekk. Trekjønnsystemet, men ikke noe om verbbøying.

14. Anne Margrethe Wessel og Tor Einar Sæther *Munn og mæle. Temahefter med oppgaver. Norsk som andrespråk på høyere nivå*. Forlaget Fag og kultur 2004

De sier ikke noe om valg av språkformer i teksten i Del 2, «Verbalspråk om språk generelt og om skriftkulturen»: Ei side om «Bakgrunnen for to skriftspråk i Norge» og to og ei halv side om sosiolingvistikk.

Dørene åpnes. Antologi 1 og 2. Autentiske tekster.

Dørene åpnes er et multimedieverk. Ingenting om hva norsk språk er. Språklige overveielser i utvalget av tekster står det ikke noe om. Det står heller ikke noe om språklig bearbeiding av tekster. Bjørnsons *Faderen* fra 1860 er i hvert fall ikke i originalversjon. *Et dukkehjem* fra 1879 også i anna språkdrakt. Studentane er ikke dumme. Det er ikke noe poeng at det ser ut som språket er slik i 1879 og 1860. I det gamle norskstudiet brukte en litterære tekster i språkhistorisk sammenheng. Men det bør opplyses om endringer som er gjort. Henrik Ibsens dikt «Borte» har *mig nys berused* mens teksten ved siden av er modernisert og har *Nora, sett deg ned*.

– Hva viser gjennomgangen?
– Hvilke begreper er brukt om den norsken som er brukt?

1. «cultivated, but not fussy» (Haugen. Haugen and Chapman)
2. «everyday Norwegian» (Klouman,

Simons)

3. «Tanums store rettskrivningsordbok» (Stokker, Bjørnebek)
4. «østnorsk dagligtale» (Arnestad/Hvenekilde)
5. «standard østnorsk»
6. «gjeldende rettskrivningsregler»
7. «Læreboknormalen»
8. «talemålet som er vanlig i Oslo og andre byer på Østlandet» (Strand-skogen)

«Cultivated, but not fussy.» Det skal være dannet, men ikke fiseint? Det språket som ikke er slik som hos Haugen/Chapman, er det også *cultivated*? Hva vil *cultivated* si? Ord som «vulgærspråk, gatespråk, udanna språk» spøker i bakgrunnen. Er *cultivated* språk skolespråk eller skolens språk? Det er på skolen de former språket. Ligger det noe vurderende i det? Er det som den uberørte natur kontra kulturlandskapet? Men der har jo synet over tid forandra seg og blir vel av mange sett på som like bra hver på sin måte. Blir språkformer *cultivated* viss de kommer på trøkk?

Jeg er *educated* og jeg er svært *cultivated* også, men åffer kan jeg ikke bruke a-former? Er jeg mer *educated* og *cultivated* viss jeg sier *moren* enn om jeg sier *mora*? Viss jeg skriver *mora* på nynorsk, så er jeg både *educated* og *cultivated*. A-formene er normalformer i det andre skriftspråket. Åssen er det egentlig med utbredelsen av former? En som har lært seg norsk på et universitet vil jo ikke løpe noen risiko for ikke å bli betrakta som *uneducated*. Så hva er fordelene for den tradisjonen i norsk skriftspråk med å legge seg så langt mulig opp til dansk som en kan? Viss du skal lese Ibsen og Bjørnson, ja vel, men ellers? Er a-former knytta til sosial prestisje? Åssen er egentlig talespråket til norske studenter? Hva er det for noe med *a*?

«Everyday Norwegian» skulle vel egentlig ikke tilsvare østnorsk dagligtale. Tok vi uttrykket «everyday Norwegian» på alvor, ville det kunne bety en mengde ulike former for norsk.

Dagligtale og *everyday* henspiller kanskje mer på språksituasjoner som er knytta til situasjoner som ikke har spesifikt med fagspråk eller med jobb å gjøre. Det er ord og uttrykk, setninger vi trenger i daglige gjøremål som å kjøpe mat, gå på kino, gå til legen, besøke venner. Viss vi tenker på valg av morfologi og dagligspråket, ville det ha vært god grunn til å velge mange hunkjønnsformer og a-verb. I-partisipper av sterke verb er jo også utbredt i dagligspråket. Mange norsktalende har nok en annen morfologi i situasjoner hvor talespråket er nært knytta til skriftspråk, som for eksempel når en skal holde en tale, en forelesning eller er på møte der sakspapirer kan være med å prege valg av former. Hva er dagligtale i dag? Har vår måte å snakke på endra seg fra 70-tallet til i dag? Det går an å bruke disse begynnerbøkene for å se på om de forandrer seg fra utgave til utgave. Viss jeg holder en tale i et bryllup, er det dagligtale. Er det vekt på tale? Eller er det daglig som er viktig? Hva er dagligtale i dag? Hva er ikke dagligtale?

Jeg syns måten å beskrive hvilke former en har valgt i grunnen er ganske upresis og lite gjennomtenkt. Åssen snakker folk når de sitter på kafé, er på besøk hos hverandre? De som har utdanning, hvor lang utdanning har de? Å sitte på kafé har i hvert fall i dag blitt *everyday* for svært mange. Dette dagligspråket, åssen er det?

«Talemålet i Oslo og andre byer på Østlandet»

Åse-Berit Strandskogen bruker betegnelsen *talemålet i Oslo og andre byer på Østlandet*. Er det talespråk i Oslo av de som er født og vokst opp i Oslo? Oslo-talemålet, åssen er det? Hva slags oslomål er det? Jeg er heller ikke helt ukjent med talemålet i Oslo. Jeg har bodd på Frogner, Tors-hov, Nordberg og Veitvet. Jeg har lest Amund B. Larsens *Kristiania Bymål. Vulgærsproget med henblikk på den utvungne dagligtale*, Kristiania 1907. Jeg har lest materiale fra *Talemål-*

sundersøkelsen (TAUS). Viss en ikke er kjent med oslomål så kan en jo ta en liten titt på Trygve Bulls *Språket i Oslo*, Oslo 1980.

Jo, jeg er fra by på Østlandet, men språket mitt er ikke slik som i Åse-Berit Strandskogens fonetikkbok.

Om valgte språkformer

Substantiv

Jeg har sett på en del substantiv i forhold til om de har fått hankjønnsbøying eller hunkjønnsbøying.

1. Haugen/Chapman

klokke (ei), kusine (en), kvinne (en), mor (en), natt (ei), luft (en), søster (ei), tid (ei), lefse (en)

Jeg har gått igjennom ei rekke av substantiv, og forstår ikke valget av *en* og *ei*: *fiskebolle (en), kjøttkake (ei), nese (en), niste (en), pakke (en), rekke (en), side (en), parktante (ei), stekepanne (ei), stund (ei)*.

2. Stokker

en avis, ei dame, en datter, en mor, ei bløtkake, ei brødkive, ei bok, ei strand, en hånd, en natt, ei ski, ei tå

3. Klouman

en dame, en pike, moren, døren

5. Bjørnebek

«Få a-former i hunkjønn.» Ingen begrunnelse gitt. Flere i ny utgave, uten at begrunnelse er klart gitt.

6. Arnestad/Hvenekilde 1974

en begynnerbok, elevboka

7 hunkjønn av 53 mulige i ordlista. *Brygge, helg, jente, bygd, sild, strand*, øy oppført med *-en* og *-a*. 1980-utgaven: Ingen ord er bare *ei*. 17 *ei/a* av 43

klokka, kantina, melka, kontortida, jakka, ei kåpe, ei skjorte, ei lue, ei

tann, brygga, ei lita flaske, ei stue, husleia, jenta, kona, baksida, postkassa

søsteren, moren, datteren, tanten trygdekassa, postkassa, kassen Hvordan er suppen? (s. 22)

7. Strandskogen

en øvingsbok, denne boka

8. Strandskogen/Strandskogen: Norsk for utlendinger.

femininum/hunkjønn ei/en klokke, klokka/klokken ei/en bok boka/boken en søster, kona, bestemoren, moren klokka

9. Manne: Ny i Norge.

Der står det i forordet at «Artikkelen *ei* er brukt ved de vanligste hunkjønnsordene, men i undervisningen bør læreren velge den formen som er mest brukt på stedet.» Kommentar: Det krever i så fall et solid opplegg fra lærerens side, og så bør elevane/studentane da rette i boka.

Manne/Kaurin Nilsen 2003: Sier ikke noe om valg av former.

10. Ellingsen/Mac Donald: Her på Berget.

en bok, tekstboka en grunnbok, en arbeidsbok, grunnboka

11. Mac Donald: Norsk grammatikk for fremmedspråklige.

hunkjønn (femininum) ei/en vogn, ei/en jente, ei/en seng, ei/en flaske

12. Moen/Pedersen

ei mor – mora – mødre ei datter – dattera ei søster – søstera

Skriver at «most feminine nouns may also be declined like masculine ones, except for many words originating

from spoken Norwegian (rather than from literary or foreign legacy) [...] A rather formal, conservative style is characterized by less use of specific feminine forms, while a style closer to everyday spoken language will use more.»

Verb

Kaste-klassen. (Jeg har ikke tatt med alle bøkene i gjennomgangen her.)

«Denne klassen er den tallrikste klassen» sier Jon Erik Hagen Norsk grammatikk for andrespråklærere. Oslo 1998 s. 94.

1. Haugen/Chapman

Ikke et ord om a-bøying av verb

2. Åse-Berit og Rolf Strandskogen

Svake verb 1 klasse *-et*.

vente – venter – ventet – har ventet S. 66: *være forsinket* [...] *hva er klokka*

3. Manne: Ny i Norge.

snakke er i verbgruppe 2. Her er ikke noen a-bøying nevnt.

4. Ellingsen/Mac Donald: Her på Berget.

Her på Berget er ei bok i samfunnskunnskap. Det blir derfor ikke her samme problematikk om forholdet mellom talespråk og skriftspråk. Alle disse verbene kunne for meg gjerne hatt a-bøying. Viss det i skriftspråket hadde vært en vanlig form, så hadde det bare vært en vanlig form. Når formen ikke brukes i skolen, så lærer elever heller ikke å bruke dem. Her er ei rekke verb som kunne ha fått a-bøying: *kåre, kremte, påvirke, bekjempe, understreke, oppheve, omfatte, fornorske, svikte, forsørge, regne, anklage, bekrefte, benytte, pendle, stifte, dempe, våge, betrakte, oppfordre, innskjærpe, mekle, hindre, skaffe, padle ...*

5. Moen/Pedersen

Verb av 2.klasse har *-et* eller *-a*: *fisket/fiska, kastet/kasta, flakset/*

flaksa.

Sovnet/sovna referer til § 62, hvor det sies noe om stil og bruk av a-former politisk.

Når jeg tenker etter, så trur jeg at mange har et dobbelt sett, ett for skriftlig og ett for muntlig. Jeg tror at a-former i mange situasjoner i dagligtalen er i bruk. I skriftlig er disse formene lite i bruk. Grunnen til mine reaksjoner trur jeg er at når en skal undervise i muntlig, virker det ikke så naturlig å bruke disse formene. (Åffer a-verb ikke har kunnet få gjennomslag i bokmål, er underlig. Hadde de bare kommet i bruk på et tidlig tidspunkt. Nå har jo en form festa seg, enda den er en slags nydanning.)

Noen andre trekk

Jeg har gått inn og gjort noen spredte undersøkelser på bruken av diftong/ monoftong

1. Manne: *Ny i Norge.*

Bli – ble og *skrive – skrev*. *Blei* og *skreiv* er ikke nevnt. Videre: *alene*, *sein*, *røyke*. Av andre former: *fram*, *tykk*, *tjue*.

2. Klouman

Bli – ble, *skrike – skrek*, *skrive- skrev*, nevner ikke *blei*, *skreik*, *skreiv*. Men nevner i tillegg to lete/leite, steke/steike, vet/veit under verb.

3. Bjørnebek: *Troll i ord.* 1993

S. 148: *Lønnen var ikke akkurat til å bli fet av.*

Sen, *bli – ble*, *skrive – skrev*. Nevner ikke *blei* og *skreiv*.

4. Arnestad/Hvenekilde 1974

Takk, jeg røker ikke.

S. 1: *røker*

S. 3: *Er du alene?*

S. 49: *sent*

Bli – ble, *skrive – skrev*. Nevner ikke *blei* og *skreiv*.

S. 55: *Jeg er lei for at jeg kommer så sent, men du skjønner jeg finner ikke klokka mi.*

5. Strandskogen, Åse -Berit og Rolf, 1991

S. 66: *for sent*

Bli – ble, *skrive – skrev*. Nevner ikke *blei* og *skreiv*.

Gli – glir – gled/glei – glidd.

Ellers finner vi formene *rent*, *alene* og *røyk*.

6. Ellingsen og Mac Donald: *Stein på stein.* 2000:

S. 21: *Vekkerklokka ringer klokka halv sju* og s. 64: *Det er aldri for sent.*

Videre finner vi formene *seinere* og *alene*.

7. Moen og Pedersen: *Norwegian Grammar.* 2003

Der står det : *skrive -skrev/skreiv* og *bli – ble/blei*

Valgte former sett i lys av betegnelse på valgt språk

Jeg tenker tilbake på at vi var to som satt i Minneapolis 1975 og leste inn dialogane i Einar Haugen/Chapmans bok på kassetter etter ønske fra kursdeltakerne jeg hadde. Vi måtte trykke på pauseknappen rett som det var, fordi vi ikke klarte å holde oss alvorlig. For unge *educated* mennesker med østnorsk tale-mål følte det ofte ikke så naturlig. I 1975 hadde det skjedd noe med *De*-bruken. I 1967 hadde jeg blitt innkalt på en av de unge universitetslærernes kontor med beskjed om at vi på muntlig eksamen måtte være dis. I rekruttering til høyere utdanning, språksosiologi og dialektkampanjer hadde mye skjedd.

Jeg har gått tilbake nå og lest dialogane, og ser at det ikke bare er manglende a-former som gjør dialogane mindre talemålsnære. Det er nok i stor grad tiltaleformene. Haugen/Chapman skriver «a written form of the language which reflects closely the speech of the more educated segments of the Norwegian population». Dette segmentet måtte de to som satt og leste inn Haugen/Chapmans dialoger vel sies å tilhøre. Men rekrutteringa til høyere utdan-

ning og lengre utdanning for flere og flere, gjorde jo at språket som blei lært på skolen kom til å prege språkbruken.

Uten at jeg har gått inn her på Haugen/Chapmans valg av morfologi-a-former: De bruker et svært moderat bokmål. Jeg vil anta at de fleste *educated* norsktalende hadde flere a-former en det en finner i denne boka.

Jeg lånte også Haugen/Chapman-utgava fra 1982. Der står det «The style is still ideally that of the first edition, an approximation as of the present day to the informal speech of cultivated but not fussy people in Oslo». Her står det ikke «from Oslo». Dag Gundersen, Einar Lundebø og Finn-Erik Vinje takkes, og disse sentrale språkmenn skulle vel sikre at språket var godt norsk. *De* er erstattet med *du* i 1982-utgava. I leksjon 22 er språksituasjonen med nynorsk, bokmål og samnorsk omtalt. Her sies også følgende: «This Dano-Norwegian is the language that you have been learning. It is the one used by the overwhelming majority of all printed and written material in Norway, so that we may justifiably call it Standard Norwegian. It is the medium of communication used by the majority of educated urban speakers, and its spoken form it does not sound at all like Danish.» Jeg trur ikke det i 1982 var dekning for å si dette med den bruken av hunkjønnsformer og ingen a-verb, som Haugen/Chapman har.

Hva er *everyday Norwegian*, er ikke det *skreiv*, *blei* og *aleine*? Østnorsk dagligtale, er ikke det *sein*, *mora*, *søstra*, *dattera*, *kona*? Kunne ikke noen ha kasta inn handkledet? Er det ikke mange som er regna med og elska? Dagligtale kan vel ikke være skriftspråksdagligtale. I *Lærerveiledningen* til Arnestad/Hvenekilde, *Snakker du norsk* 1974, står det: «Målet for kurset er at elevene skal lære å snakke og forstå – deretter også lese og skrive østnorsk dagligtale (Oslo).» Ei slik

formulering kaster jo ikke akkurat lys over forholdet mellom skriftspråk og talespråk.

I talemålet i Oslo og andre byer på Østlandet hender det vel at *beste-mora til jenta er aleine og kommer for seint til bussen?* Men ikke hos Strandskogen.

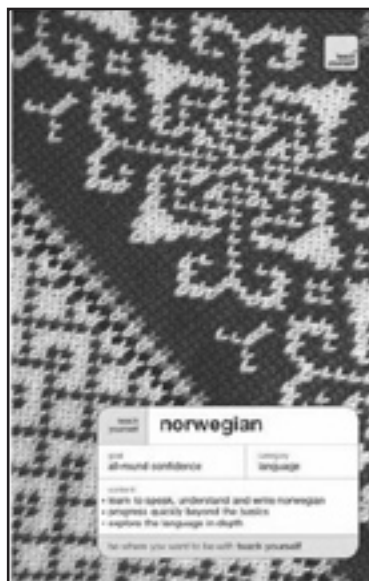
Det kan være gode grunner til å ha ei klar linje med valg av former. En kunne jo overveie om det i begynneropplæringa var enklere å ha sammenfallende former i muntlig og skriftlig. Jeg syns ikke det ser ut til at det ligger svært bevisste valg bak de formene som er valgt. Språksituasjonen i Norge er i de fleste tilfelle ikke beskrivi. Betegnelsen på det språket som er valgt, er i grunnen ganske så upresis. Det burde sies noe om talespråk og skriftspråk og ulike kommunikasjonssituasjoner. Men det er viktig å informere om svært utbredte former i talespråket. Martin Skjækkelands *Dialekter i Norge* sier under gjennomgangen av svake verb i dialektane at på «Austlandet ser ein elles i dag klare døme på at a-bøyninga er ekspansiv.» Men det er ingen unntatt Monsen/Pedersen som sier noe om a-verb.

Å si at en følger Tanums rettskrivningsordbok er ikke særlig informativt om det språket en har valgt.

Hva bør en vente?

En bør vente at lærebøkene sier klart fra om valg av former. De bør gi informasjon om alle former som er mye brukt. De bør si noe om frekvensen av *sen* eller *sein*, *frem* eller *fram*, *alene* eller *aleine*. I muntlig tale i Norge er a-verbene framtreddende. Det bør gis informasjon om de andre formene, slik at studentane ute i det virkelige liv er forberedt på andre former.

For mange som skal bruke boka, for eksempel lærere, ville det være en fordel og virke bevisstgjørende viss lærebokforfatterne viste et bevisst forhold til den norske språksituasjonen, forholdet mellom skriftspråk og talespråk og valg av former. Dessuten burde det gis informasjon

Everyday Norwegian?

om mye brukte talespråksformer, for eksempel til slutt i ei begynnerbok. Det er forskjellen på aktiv bruk og passiv forståelse. I og med at forståelse er en nøkkel til kommunikasjon, burde en legge vekt på det som kanskje kunne være viktig i forhold til å få til en bedre forståelse. Språksituasjonen i Norge er den den er. Det gjør det bare vanskeligere å late som om situasjonen er annerledes. Dessuten er det slik at situasjonen med en sterk korrekt standard i tale og skrift ikke egentlig er noen reell normalsituasjon. Der språkforholdene i et land beskrives slik, er det fordi det er brukt makt for å prøve å få en slik situasjon, og her har utdanning spilt en vesentlig rolle. Det er ikke å forundre seg over at den som har gått lenge på skole har fått god trening i å bruke det språket som skolen sier er det språket som skal brukes.

Jeg syns en burde gi noe informasjon om verbbøying med i-partisipp, som jo er svært vanlig. En enkel oversikt som viser muntlige former og forholdet til bokmål og nynorsk

skriftmål. Talespråk er ikke skriftspråk, ikke en gang for utlendinger. Forståelse og gjenkjenning er nøkkel til god aktiv språkbruk, og det ville lette forståelsen i kommunikasjonen med de mange norsktalende som ikke har et språk som i ei begynnerbok i norsk for utlendinger.

Hva sier de som underviser dem som skal undervise?

Et lite sideblikk til de som skriver for dem som skal undervise utlendinger i norsk. Er de opptatt av språkvalg og den norske språksituasjonen? Det har de siste åra kommi lærebøker for lærere som skal undervise i norsk som andrespråk. Jeg kan ikke her gå grundig inn i det, men har sjekka litt. Jeg ville vente å finne at forholdet mellom muntlig og skriftlig blir tatt opp, og at forholdet mellom det språklige mangfoldet i Norge blir beskrivi. Jon Erik Hagen sier i innledningen til sin *Norsk grammatikk for andrespråklærere*: «Med 'norsk' menes i denne sammenheng skriftspråket norsk bokmål, samt de talespråksvarianter som tradi-

sjonelt inspirerer og inspireres av denne språkvarianten. Når begrepet 'talespråk' brukes i boka uten nærmere spesifisering, menes den sørøstnorske variant av slikt skriftspråksnært talespråk.» Nynorsk er behandla. Sjøl om hovedfokus er det det er, håper forfatteren på «interessant overføringsverdi til alle varianter av norsk». Sympatisk, diplomatisk.

Når det gjelder a-verb, sier han at de er mest utbredt, men henviser til noen linjer hvor alle a-ender ser sammenfatta i beskrivelsen «Den stilistiske og sosiolingvistiske signifikansen av a-ender. Ettersom a-ender i bokmål har sin språkhistoriske kilde i norsk folkemålstradisjon og ikke i dansk skriftspråk, og a-enderne er kommet inn som resultat av bevisst språkpolitikk fra myndighetenes side, ligger det i sakens natur at a-ender, eller mangel på sådanne, har konnotasjoner i retning av visse kulturelle og språkpolitiske verdier. [...] A-enderne har til tider vært kontroversielle, og fremdeles er det noe som mange har et engasjert forhold til. For en innlærer vil få ulike svar av nordmenn om bruken av dem avhengig av hvem han/hun spør.»

Det kan få en til å tenke at det er bedre å undervise i nynorsk der kan en bruke a-former uten at de er belemra med politikk. Der er formene grammatikk. Som bokmålsbruker, utlending eller ikke, blir en dradd inn i 150 års språkpolitikk. Jeg blei vel lært opp til å synes vel om Knud Knudsen, men jeg har nå kommi til den holdning at jeg skulle ønske han ikke hadde gjort noen fornorskning av det danske skriftspråket.

Thor Ola Engen og Lars Anders Kulbrandstad: *Tospråklighet og minoritetsundervisning*. Oslo 2000:

«Norge så langt tilbake som vi har oversikt over, har vært et land hvor det er snakket flere språk.» Det blir gjort greie for den norske språksitu-

asjonen (s. 63), hvor det sies at den er spesiell fordi vi har to ulike, men sidestilte målformer av ett offisielt fellesspråk. Her hadde jeg venta å finne noe om talespråksituasjonen. I registeret er ikke dialekt oppslagsord. Ikke talespråk og skriftspråk heller. Jeg skal gå nærmere inn i dette ved anna høve.

Anne Golden, Kirsti Mac Donald, Bjørg A. Michaelsen og Else Ryen: *Hva er vanskelig i grammatikken? Sentrale emner i norsk som andrespråk*. Oslo 1990:

Her er norsk språk det språket jeg finner beskrivi som f.eks. på s. 14: *en bok*, s. 19: *Hun vasket seg. Hun kysset sin mann*.

Norsk for utlendinger. Hva slags norsk?

Gjennomgangen av språket som er valgt i disse språkbøkene viser at det er konservativt bokmål, uansett hvilken betegnelse forfatteren har valgt. De fleste har sagt noe om hvilke former de har valgt, men ingenting om den norske språksituasjonen. Betegnelser som er brukt, må ses i lys av språksituasjonen. «Bokmål» eller «følge rettskrivningsordbok» er ikke informativt viss en ikke allerede kjenner språksituasjonen i Norge. Åffer bokmålsgrammatikken ser ut som den gjør, kunne en også få fram ved å skrive om den norske språksituasjonen. Norsk er ikke bokmål, og det bør i hvert fall opplyses om den andre skriftnormen, nynorsk. Ikke alle som lærer seg norsk, bor på Majorstua, som forresten har fått nytt skilt, *Majorstuen*.

Å få en orientering om det norske språklandskapet vil gjøre det lettere å vite hvor en sjøl som språkinnlærer er og hvor andre befinner seg. Det kunne hjelpe svært mange. Grammatikken burde vise de mye brukte formene. I hvert fall burde a-bøyning og *blei* og *skreiv* stå der på lik linje med *skrev* og *ble*. Som ei handsrekning til bedre forståelse av talespråket ville jeg også gjøre greie for bøyning av sterke verb med

i-partisipp. Utlendinger blir først introdusert til kommunikasjons-situasjoner der det gjelder å bruke språket muntlig. Ville innlærernes talespråk høras mer autentisk ut viss de hadde flere av de mest brukte talemålsformene som hunkjønnsord og a-verb?

Det er få hunkjønnsord. Ingen a-verb brukt, bare unntaksvis er det opplyst i grammatikk eller ordliste i bøkene om denne bøyingsformen eller dens utbredelse. *Ble* og *skrev* er brukt. Det er bare Moen/Pedersen som har med diftongformene. Jeg syns det er merkelig.

Er det egentlig slik at «i hunkjønn er det valgfritt om vi vil bruke ei eller en som artikkel? I dagligdagse ord er det vanlig med *ei* de fleste steder i landet. I skrift og i mer abstrakte ord, er *en* ganske vanlig» (s. 7 Kirsti Mac Donald: *Norsk grammatikk for fremmedspråklige*. Oslo 1999). S. 11: Hunkjønnsord ender på *-a* eller *(e)n*. Det er merkelig at ikke ord skal være enten hankjønn eller hunkjønn og at noen ord kan være både hunkjønn og hankjønn. Eks. *ei jente – jenta/en – jenter – jentene*. Dette er vel konsekvenser av opprøret mot radikal tvang. Frihet er bra. Men faktisk språkbruk kunne jo brukes som rettesnor. Det er ikke Bergen som vil opp og fram. Grammatikken her kunne like gjerne være normativ. I hunkjønnsord med bunden form i norrønt på *-in/-an/-un* har konsonanten falt bort i alle dialektane (med unntak av bergensk). «Hokjønnsorda endar i dag på vokal i bunden form eint.,» skriver Skjekkeland.

Det er en irriterende sirkelargumentasjon i det at a-formene er lite brukt og derfor blir lite brukt. Men det er ikke barn og unge som velger formene i skolebøkene sine. Mange former blir lite brukt fordi de blir lite brukt.

Hvilke konnotasjoner bærer i dag a-former? Mangel på utdanning? Politisk ståsted på venstresida? Viss jeg skal stemme Høyre så må jeg ikke bruke a-verb. Finnes det et noenlunde nøytralt norsk? Må jeg gå

veien om Knud Knudsen viss jeg skal bruke et ordforråd som ligger meg nærmest?

Språklig mangfold

Flerspråklighet er normalt og ingen særhet. Det er ikke noe å skamme seg over at vi har den språksituasjonen som vi har. Synet på det normale har – hevder jeg – hatt å gjøre med åssen engelsk har blitt sett på. Det var i si tid en befrielse å jobbe med oversettelsen av Peter Trudgills *Accent, Dialect and the School*, og det var jo norske språkforhold som hadde vært med å inspirere Peter Trudgill, som kjente norske språkforhold gjennom bl.a. Arne Kjell Foldvik (som for øvrig var min første engelsklærer). Engelsk er jo heller ikke hva det har vært.

Forholdet mellom muntlig og skriftlig tror jeg forandrer seg, ikke minst fordi vi bruker e-post, sms og blogger, med mer. Jeg trur at språket de fleste bruker i de fleste kommunikasjonssituasjoner ligger svært nært talespråket. Sannsynligheten for at de som ikke har norsk som morsmål i sin språkhverdag, vil møte en større variasjon av norsk, er stor. Den er større en noen gang, trur jeg. Ikke minst på grunn av de nye mediene vi bruker i vår kommunikasjon.

Jeg mener at en orientering om språksituasjonen i Norge er nødvendig. Vi kan bruke den til å få utlendingene til å beskrive og forklare språksituasjonen i det landet de kommer fra. Afrikanske studenter er vant til stammespråk, regionsspråk og nasjonalspråk. Alle har erfaringer med ulike former, aksent, ordbruk. Vi kan forstå og kjenne til mer enn vi kan bruke. Vi kan klare å ha ørene åpne. Vi kan være med å øke toleranse og kunnskap om språklig mangfold. For meg har det noe med demokrati å gjøre. Det er virkelig en sammenheng mellom politikk og språk og makt. Ville a-verb virke stigmatiserende, eller ville de være lettere å lære?

Å undervise i skriftlig er noe

annet. Men det er selvfølgelig et ressurs spørsmål. De fleste vil ikke lære seg et register av former til talespråkbruk og et annet register til skriftlig. Jeg vil tru at det er tilfelle i de fleste språk og for de fleste språk. Men for andrespråksbrukere er det ressurskrevende å skulle lære seg så mange former.

Det kunne ha vært interessant og sett på språket i norske studenters e-post, sms, nettsider, blogger, chatting osv. Kanskje er tida akkurat nå moden for å få fram talespråksformene med alle sine a-er. Kunne de få en annen status som ikke har med norsk språkhistorie å gjøre og hva et byborgerskap hadde for slags språk for hundre år siden? Vi skriver jo ikke sånn som dem når det gjelder syntaks og vokabular. Dessuten skreiv de i helt andre sammenhenger, og det var et fåtall som skreiv. Det var heller ikke mange kvinner som skreiv, og vi bruker språket i dag på en helt annen måte. Jeg skriver nå nesten hver eneste dag, og sender e-post uhindra av tid og sted. La oss få den norske språksituasjonen opp og fram, og inn i dette århundre. Kanskje kunne vi nå la utlendinger lære a-verb og hunkjønnsord og *skreiv*, *blei*, *sein* og *aleine*. Ingen språkformer er nøytrale. Sverre Klouman betegner språket i boka si som «a sort of neutral standardised Norwegian that would be acceptable to the great majority of Norwegians». Jeg er uenig i betegnelsen «nøytral». Det er jo et ganske megetsigende uttrykk – «acceptable to most Norwegians». Ja vel, så det er former for norsk som ikke er akseptable. Er det former for norsk som er mindreverdige? Er de formene som Klouman ikke har valgt i løpandes tekst, men bare gjort oppmerksom på i tillegget, er de mindreverdige? Er det en smakssak? Noen liker *mora* og noen liker *dattera*? Noen liker *moren* og noen liker *datteren*? Skriver jeg nynorsk og bruker a-formene, så hefter det ikke noe mindreverdig eller sosialklasse-tilhørighet eller politisk tilhørighet ved disse formene.

Martin Skjekkeland skriver på s. 184: «Berre Bergen bymål held på alveolarending: *kastet–har kastet*. Denne forma er også den mest vanlege i bokmål, noko som gjer at ho lett kjem inn i meir normalisert bokmål. I bymål er det heller ikkje uvanleg at folk frå visse høgare sosiale lag i sitt talemål nyttar former som *kastet*, *lastet* [...], medan folk frå andre (lågare) sosialgrupper seier *kasta*, *lasta* [...] (slik er det t.d. i Oslo)». Så viss jeg sier *jeg elsker deg*, avslører jeg ikke sosial klasse. Det er først når det blir fortid at sosial klasse blir avslørt: *Jeg har elsket deg*. *Jeg har elska deg*.

Blir det deskriptive normativt? Jeg vet at jeg bruker mange a-former, og det har for meg ikke med sosial klasse å gjøre. Det har å gjøre med geografi. Når det gjelder geografi og a-former så er jeg jo i klasse med de fleste her i landet. Ligger det solide deskriptive undersøkelser av for eksempel barn og deres grammatikk før de blir introdusert til skriftspråksformene i norske skolebøker? Åffer har spørsmålet blitt et underlig ikke-tema, som i forordet til begynnerbøkene i norsk?

Skjekkeland, hva vet han egentlig om utbredelsen av a-verb uavhengig av sosial klasse? Det er jo skolen som har vært med å lage skille. Viss jeg har gått lenge på skolen, fester et-formene seg bedre enn viss jeg har gått kortere på skolen. Viss jeg hadde fått bruke a-formene på skolen, så hadde disse formene ikke hatt noe med utdanning å gjøre.

Språksosiologien kom og beskrev sammenheng mellom språk og klasse. Vi lever i Norge i et utdanningssamfunn og *educated* og *cultivated* blir vanskelige ord å bruke. At de som går lenge på skolen blir mer prega av det språket som skolen får dem til å bruke, skulle vel ikke forbause noen. Det er i alt for stor grad veletablerte voksne som legger mal for språket. Jeg syns også at denne gjennomgangen jeg har gjort viser hvor lite gjennomtenkt forhold vi i grunnen har til språk. Vi går lett i gamle spor, og jeg har prøvd å

skissere noen av de spora vi har gått og går i. Jeg mener det er på tide å lage nye spor.

Jeg snakka Larviksdiialekt en gang. Den hadde en grammatikk. Så kom jeg på skolen og lærte å skrive og lese – og en annen grammatikk. Talespråket endra seg gradvis. Nye ord. Jeg var ulike steder i verden. I Oslo. København. Odense. Bø. USA og Russland. Hva slags norsk lærte jeg? Når skolen har lært meg en norm, så endrer språket mitt seg og språket mitt blir mer og mer likt den normen som jeg gjennom mange års skolegang og universitetsstudier er i nærkontakt med. Sett nå at jeg hadde kunnet bruke larviksgrammatikken. Viss den var norm, så ville jeg jo hatt den grammatikken, og så ville den ikke lenger være folkelig, vulgær, dialekt, men en skriftnorm.

Viss folk med lang utdanning kunne bruke former med a-verb og i-partisipp, så ville disse formene ikke lenger være noe annet enn en skriftnorm.

De lærte meg en skriftnorm, og sier at de som bruker denne skriftnormen, er folk med utdannelse. Ja, men det er jo utdanningsinstitusjonenes skriftnorm. Det ligger ikke noen kvalitet i det. Det er ikke visse lingvistiske former som er mer *dannet* enn andre. Det er utdanninga som gjør dem dannede. Hvem gjorde

a-formene til vulgærformer? Hvem gjorde i-partisippene til folkemålsformer (vel og merke i forhold til bokmålet)? Hvem ødela muligheten min til å bruke norske ord og hadde ei forbudslinje som visstnok aldri var tenkt som ei forbudslinje. Jeg kunne ha valgt nynorsk, men motivasjonen blir borte når jeg hele tida i mitt eget morsmål må tenke på andre uttrykksmåter og andre ord som skal dekke det samme. Vel, det er bra med språklig variasjon, men variasjonen blir innskrenka og umotivert. For meg spiller det en rolle hva slags norsk jeg underviser i. Det spiller en rolle for dem jeg underviser og faktisk gjør det også noe med mitt eget språk.

Når en skal undervise norsk til de som ikke har vokst opp med dette språket eller kjenner kultur og historie, kommer en til å se mangt i et annet perspektiv. Jeg trur virkelig tida er inne til å se på norsk språk og hva slags norsk vi skal undervise i, uansett hvem vi skal undervise.

Klouman sier om den norske situasjonen at den er *abnormal* og *special*. Jeg har en følelse av at han på den tida ikke var aleine om å mene det, men han er aleine om å si det. Klouman sier at språket er et slags nøytralt standardisert norsk som vil være «acceptable to the great majority of Norwegians. It is a

slightly conservative standard, but it is thought that from the foreigner's point of view, it is 'safer' to start from a somewhat conservative platform than a radical one.» Jeg tar dette med fordi jeg kanskje kunne tenke meg at Klouman sier det andre ikke sier. Det er en finurlig formulering – «it is thought».

Jeg tenker det er på tide å være mer gjennomtenkt, og tenke språk i forhold til situasjonen i dag og alle nye måter å bruke språket på.

Litteratur

Einar Haugen: *Spoken Norwegian*. New York 1947

Einar Haugen and Kenneth Chapman: *Spoken Norwegian*. 1964

Einar Haugen and Kenneth Chapman: *Spoken Norwegian*. 1982

Sverre Klouman: *Learn Norwegian*. Oslo 1987

Peter Hallaråker: *Norwegian. Nynorsk*. Oslo 1983

Margaretha Danbolt Simons: *Teach Yourself Norwegian*. London 1997

Anne Bjørnebek: *Troll i ord*. Oslo 1993

Anne Bjørnebek: *Troll i ord*. Oslo 2000

Gerd Manne *Ny i Norge*. Oslo 1990

Gerd Manne og Gölin Kaurin Nilsen: *Ny i Norge*. Oslo 2003

Inger Helene Arnestad og Anne Hvenekilde: *Snakker du norsk?* Oslo 1971

Inger Helene Arnestad og Anne Hvenekilde: *Snakker du norsk?* 4.oppl Oslo 1974

Inger Helene Arnestad og Anne Hvenekilde: *Snakker du norsk?* 1980

Elisabeth Ellingsen og Kirsti Mac Donald: *Her på Berget*. Oslo 1995

Elisabeth Ellingsen og Kirsti Mac Donald: *På vei*. Oslo 1999

Elisabeth Ellingsen og Kirsti Mac Donald: *Stein på stein*. Oslo 2000

Kirsti Mac Donald: *Norsk grammatikk for fremmedspråklige*. Oslo 1999

Åse-Berit Strandskogen: *Norsk fonetikk for utlendinger*. Oslo 1979

Åse-Berit Strandskogen: *Norsk fonetikk for utlendinger*. Oslo 1991

Åse-Berit og Rolf Strandskogen: *Norsk for utlendinger* Oslo 1991

Per Moen og Per-Bjørn Pedersen: *Norwegian Grammar*. Kristiansand 2003

Anne Margrethe Wessel og Tor Einar Sæther: *Munn og mæle*. Forlaget Fag og kultur 2004

Jan Erik Hagen: *Norsk grammatikk for andrespråklærere*. Oslo 1998

Thor Ola Engen og Lars Anders Kulbrandstad: *Tospråklighet og minoritetsundervisning*. Oslo 2000

Anne Golden, Kirsti Mac Donald, Bjørg A. Michaelsen og Else Ryen: *Hva er vanskelig i grammatikken? Sentrale emner i norsk som andrespråk*. Oslo 1990

Else Ryen: «Norwegian as a language of world interest» i Einar Vannebo (red.): *Fifty Years of Academic Achievement and International Good Will*. Oslo 1996

Martin Skjækkeland: *Dei norske dialektane*. Kristiansand 1997

Trygve Bull: *Språket i Oslo*. Oslo 1980

Amund B. Larsen: *Kristiania bymål*. Kristiania 1907

Språklig samling?

I *Språklig Samling* nr. 2/2005 let eg trykke eit foredrag om Halvdan Koht. Av dette skulle det gå fram at eg sympatiserer med det eg oppfatar som ein hovudtanke hos Koht: Dei norske, folkelege dialektane er ikkje meir ulike enn at det burde vere mogeleg å lage eit samlande skriftmål på dét grunnlaget. I den meininga oppfattar eg då Koht som tilhengar av språkleg samling, og eg er sjølv ein slik tilhengar.

Av Koht-ord som eg gav att i foredraget, går det likevel også fram at Koht var klinkande klår på eit skiljande hovudpunkt: Norsk allmennhistorie og språkhistorie er slik at vi har *to* liner, ei som «førde til Danmark, og ei som førde til det gamle Noreg». Sosialt svarde desse linene «til motsetningar innanfor sjølve det norske samfunnet. På den eine sida bøndene. På den andre sida ei overklasse med dansk bokmål og med dansk kulturarv i alt åndslivet sitt [...]» (Kohts ord i 1933). På bakgrunn av orda til Koht, og av gjeringane i 1938-rettskrivinga, er det urimeleg å skjønne han annleis enn at ei samling skulle vere avgrensa til den lina som førde til Noreg og folket (bønder og arbeidarar), ikkje til Danmark og overklassen. Her er eg framleis samd med Koht. (Ein annan ting er at eg meiner at det vil vere ein menneskerett og eit fridomskrav, i tillegg til ein kulturell verdi, at også den norske fraksjonen som har sitt språklege uttrykk i riksmålet, også *etter* ei samling om Kohts majoritetslinje under rimelege vilkår kunne halde opp *sitt* mål. Men dette skulle vere eit mindretal.)

Ei språkleg samling som omfattar både Kohts linje I og linje 2, Danmark og Noreg, overklasse og underklasse, kan ikkje svare til Kohts

tanke, og heller ikkje til min.

Av det eg ser i to tilsende nr. av bladet *Språklig Samling* (også nr. 1/2006) forstår den samskipnaden som ber same namnet noko prinsipielt heilt anna med språklig samling enn Koht gjorde, ja, ein kunne nesten seie det motsette i praksis. I så fall er det demagogisk og tilsørande av denne organisasjonen å ta Koht til inntekt for seg. Eg skal berre nemne det som gjeld litteraturprisen til LSS (nr. 1/2006). Prisen er definert slik at «den deles ut årlig til en forfatter/skribent som bruker et folkelig, radikalt bokmål». Samlingsomgrepet til samskipnaden er uttrykt i denne avgrensinga. Samling lyt skje med utgangspunkt i *bokmålet*, ikkje nynorsken. Ingen nynorsk-skribent skriv slik at eit norsk skriftmål i framtida kunne utarbeidast eller vekse fram med det som utgangspunkt. (Ikkje til dømes Olav Duun, slik sjølve Arnulf Øverland forutsa. «Språklig samling» ligg for så vidt til høgre for Øverland.)

Slik ein kunne slutte seg til ut frå denne pris-avgrensinga åleine, er omgrepet «folkelig, radikalt bokmål» hos denne samskipnaden ei sjølvmotseiing. Men det same går til overmål fram av språkbruken til talsmennene. I pressemeldinga heiter det at «Forfatteren Sverre Knudsen er tildelt Språklig samlings litteraturpris for 2005. *Overrekkelsen fant sted i Kagge forlags lokaler* [...] prisen deles ut årlig [...] *Debuten kom i 1989* [...] prisjuryen *uttaler* [...] *gir stemme til en søkende femtenåring* [...] *i hele sitt forfatterskap* bruker Knudsen [...]».

I talen til prisvinnaren «uttaler» talsmannen Pål Styrk Hansen «i denne stund» at han «vil ønske til lykke i ditt videre skrivearbeid», og

«*lagets nestleder* Arne Torp» vil tale vidare om «*Sverre Knudsens forfatterskap*». Der er «*blinkende lamper*» hos prisvinnaren, som difor «har kommet i betraktning» for påskjøninga. Han har funne «gode mønster for sitt språklige uttrykk». Han har imponert juryen med «*dine mange* bøker (...) med *dine dikt* (...) og med *ditt folkelige, radikale bokmål*.» (Uthevingane KL).

Her ser ein heile batteriet av målmerke som skil mellom norsk folkemål (første linja til Koht) og det ufolkelege, byråkratisk-lærde-danske overklasse-språket (andre linja til Koht). Den som vil oppleve den avgrunnsdjupe skilnaden mellom ufolkeleg og folkeleg norsk, kan berre leggje desse tekstane frå LSS ved sida av noko Koht skreiv. Til dømes slik eg gav han att i foredraget i 2005. Meir teknisk sagt gjeld det bruk av passivkonstruksjonar, genitivs-s, substantivkonstruksjonar i staden for verbale, framanforstilte pronomen, enkel bestemming i staden for dobbel, med vidare.

Sidan teksten til LSS verkar som om han er skriven utan nemnande språkleg medvit, reint særskilt om skilnaden mellom det folkelege og det ufolkelege, trengst det kanskje å gje konkrete døme på noko anna: Der kunne stått at «Sverre Knudsen har fått prisen» «i lokala til Kagge forlag», at «prisen vert utdelt årlig», at Knudsen «debuterte i 1989», at Knudsen «i hele forfatterskapet» «lar en femteneåring som er på leiting komme til orde». Talsmannen kunne ha «gratulert med det videre skrivearbeidet», og «nestleder i laget Arne Torp» «talte om forfatterskapet til Sverre Knudsen» og «gratulerte med de mange bøkene og diktene dine».

Poenget er sjølvsagt ikkje at dette siste er betre eller dårlegare språk. Poenget er at det er *her* skiljet mellom folkeleg-norsk og byråkratisk-dansk går. Talsmennene for LSS skriv som om dei deler det essensielle hos Foreldreaksjonen i 1950-åra: I syntaks og stiltone «går det ikke an» å skrive folkeleg, det er «sinkenens babbel». I denne riksmålsstilen verkar det då også som impediment og hår i smør, når det her og der dukkar opp former som «hue», «åssen», o.l. I ein norsk, folkeleg tekst ville dei ha høvt inn, sjølvsagt.

Samskipnaden treffer spikaren på hue når den sjølv skriv at det kunne vere hipp som happ om LSS sin pris til Sverre Knudsen og Riksmålsforbundet sin pris til Anne B. Ragde vart bytte om. Eg skulle tru at Ragde skriv

svært mykje meir folkeleg norsk enn det LSS sine talsmenn gjer.

Slutning: LSS fungerer i praksis som ein trojansk hest eller ei femtekolonne i ein mogeleg samla hær som ville få til samling om ein *folkeleg, reelt radikal norsk*. Dei som verkar der, lyt først «bevisstgjøre» seg sjølve, språkleg, kulturelt, sosialt, politisk. Dei kunne starte opp med å lese samla verk av Koht.

Å slutte seg til LSS for tida vil ikkje seie å gje opp berre nynorsk skriftspråk; det vil seie å gje opp folkeleg norsk allment.

(Det som står her ovanfor kan i nokon mon også vere ein kommentar til K. E. Steffens sitt svar til meg i nr. 1. Steffens meiner der at «den nasjonale ideologien» var det som «sat djupast» hos Koht, djupare enn

«klassereising». Slik eg les Koht, går det neppe å rangere det nasjonale og det sosiale hos Koht på denne måten. Med omsyn til språket, var det nasjonale språket i Noreg for han det folkelege. Og det folkelege språket var det norske, nasjonale! Dei to tinga hang saman som to sider ved same saka. Dette kan nok visast, også ved Koht-sitat. Slike kunne vel også underbyggje at *dersom* noko skulle vere det mest grunnleggjande, så var det klassereisinga. «All historie er klassestrid,» heiter det ein stad. Kvar har han sagt tilsvarande om det nasjonale? Trass alt var det også hos Koht først i andre halvdel av 1700-talet at ein moden «nasjonaltanke» vaks fram. Korleis vil Steffens underbyggje rangeringa si?)

Koht

MAGNHILD VOLLAN:

undreårsmagasinet 7. juni 2005

I forbindelse med hundreårsmarkeringa har mange gitt sine ulike bidrag. Vi har kunnet delta i nasjonale, regionale og lokale arrangementer. Vi har gått hundreårsmarsj, vi har sett skuespill om Jørgen Løvland og hans innsats, vi har sett program på fjernsyn og hørt på radio fra sentrale arrangementer og blitt opplyst om historiske forhold. Vi har ikke bare fått friske opp gammel kunnskap, men også lært mye nytt om det som skjedde i 1905 og i åra etter unionsoppløsningen. Mange har meint noe om de ulike arrangementene, det skal ikke jeg gjøre her. Mitt anliggende er *Hundreårsmagasinet*, med en utgivelsesdato med historisk sus, nemlig 7. juni 2005.

På ei flyreise på ettersommeren fant jeg et eksemplar av dette magasinet i lomma på flysetet foran meg. Jeg blei interessert og tok med meg trykksaken for å se nærmere på den. Magasinet har et omfang på symbolske 100 sider. Omslaget er i glansa papir, og forsidebildet viser kongen i samtale med daværende stortingspresident Jørgen Kosmo. Det indikerer noe om hvilke emner som står sentralt innholdmessig. Tittelen på magasinet er *Demokrati på norsk*, og slik sett er også forsidebildet velvalgt. Artiklene tar for seg historiske og nåtidige emner, både politikere og konger er med, mens det siste oppslaget gjelder hvordan vi nordmenn ser på oss sjøl, slik det kommer fram gjennom innsendte bidrag til en fotokonkurranse. I tillegg til åpningsteksten, som er skrevet av kulturminister Valgerd Svarstad Haugland, er det 19 artikler og mange annonser i magasinet.

Språklig sett er det mye interessant, og det er nettopp det det skal handle om her. På side 4 får vi opplysninger om ansvarlig utgiver, daglig leder, redaktør, redaksjon, forsidefoto,

desksjef, art director, designprofil, grafisk produksjon, annonsesalg og trykk. Og dessuten er det et punkt som forteller oss hvem som har hatt ansvar for «omsetjing til nynorsk». Dette er et signal om at magasinet inneholder tekst på nynorsk, men det indikerer også at noen av bidragsyterne har levert bokmålstekster som så er omsatt. Jeg blir nysgjerrig, men har naturligvis forventninger om at dette omsettingsarbeidet er profesjonelt og godt utført.

På side 5 står det en oversikt over innholdet i magasinet. Ei rask opptelling viser at det er tatt hensyn til at vi har to likestilte målformer i landet vårt. Like mange av artiklene er skrevet på nynorsk som på bokmål, ni på hver målform. Bak en av titlene skjuler det seg en tredelt tekst der de tre hovedsponsorene blir omtalt. Omtalen av Tine er på nynorsk, mens

omtalen av Gjensidige og VG er på bokmål. Dessuten er én av artiklene skrevet på svensk, noe som passer godt i denne sammenhengen. At bokmålstekstene er de mest omfattende, er så. Jeg oppfatter det likevel slik at det har vært meninga å vise språklig bevissthet og rettferdighet her, ved å gi nynorsk og bokmål like mange titler. Som nevnt er tittelen på magasinet *Demokrati på norsk*. Da passer det godt å demonstrere i handling at «norsk» er både «nynorsk» og «bokmål».

Men hvorfor har en så valgt *Hundreårsmarkeringen Norge 2005* som gjennomgående vignett, på toppen av hver side i magasinet? Valget kunne ha falt på *Hundreårsmarkeringa 2005* på alle sider. Da hadde en valgt et språklig uttrykk som var felles for begge målformer. Et annet alternativ kunne ha vært én

vignett for bokmålssidene og én for nynorsksidene, henholdsvis *Hundreårsmarkeringen Norge 2005* og *Hundreårsmarkeringa 2005 Noreg*. Slik det nå er, framstår magasinet på dette punktet som et bokmålsmagasin med innslag på nynorsk.

Ser en så nærmere på språket, blir en slått av at bokmålstekstene gjennomgående har fått en ganske konservativ form. Her er det få diftonger og a-ender, og språkføringa er relativt nominal. Dette stemmer for så vidt med de språkvalg som oftest gjøres i avis- og tidsskriftredaksjoner. En kunne likevel ha tenkt seg at dette magasinet kunne vist fram et større språklig mangfold ved å la noen av bokmålstekstene ha ei moderat språkdrakt, andre ei radikal. Slik kunne *Hundreårsmagasinet* vist og indirekte markert den språklige utviklinga som har skjedd i åra etter unionsoppløsningen. Isteden følger bokmålstekstene den delen av normen som minner mest om den riksmålsnormen som gjaldt for 100 år siden. Men bokmålstekstene er i alle fall kvalitetssikra. Det er mer enn det en kan si om nynorsktekstene. Jeg vil belyse dette poenget

med å se nærmere på den første artikkelen, som bærer tittelen «Livet på Stortinget» (side 10-11).

Språket i denne artikkelen er prega av mange avvik fra nynorsknormen. Disse avvika gjelder bøyingsendinger i substantiv, idet vi blant annet kan lese om 'journalister', 'tre fjerdedeler', 'mandater' og 'møtene'. Vi finner også normavvik i verbbøyinga, for eksempel står det at 'taletida vert heldt', at 'mannsbastionen faller' og at noen 'boikotter' noen. Samsvar mellom kjerne og attributt er heller ikke alltid etter normen, for eksempel i uttrykket 'eit eiga lag'. Genitivuttrykkene er mange og ukorrekte, for eksempel står det 'Stortinget sit reglement', 'Lagtinget si president', 'kvinner si stemmerett'. I tillegg har en del substantiv avvikende genus, ved at de har beholdt det genuset de har i bokmål. Her kan nevnes 'ein riksstett' som eksempel. Dessuten brukes ordformer som ikke hører heime i god nynorsk, blant annet 'ved sidan av' og 'geografisk tilhøyring'. Andre steder er det tydelige bokmålsinnslag i valg av ord og formuleringer, som 'forut for', 'disse', 'talerstolen', 'folketall', 'i retning den

sosialdemokratiske orden'. I tillegg preges teksten av inkonsekvente ord- og formvalg, som 'det finnes/fins', 'ei/ein avtale', 'bustader/bustadane', 'løn/lønn'. Det må være rimelig å trekke den konklusjonen at det har svikta i kvalitetssikringa her, og at utgiverne ikke har fått det de har ønska ved å knytte til seg noen med spesielt ansvar for «omsetjing til nynorsk».

Den ansvarlige utgiveren er Hundreårsmarkeringen Norge 2005 AS. Dette aksjeselskapet blei oppretta etter vedtak i Stortinget, og det er Kultur- og kirkedepartementet som er selskapets eier. Dermed er det naturlig at de to likestilte norske målformene gis like god plass i de redaksjonelle stoffet, og det har de heldigvis fått. Men av samme grunn kunne vi ha venta et enda mer gjennomtenkt språklig budskap med en mer gjennomarbeidd og kvalitets-sikra form i *Hundreårsmagasinet*.

Magnhild Vollen er førstelektor ved Institutt for nordisk og mediefag, Høgskolen i Agder.

PÅL STYRK HANSEN:

RAD kupper RIKS!

I serien av Nasjonale sentra har vi nå kommet til *Eidsvoll 1814*, et sted og nettsted (www.eidsvoll1814.no) som det er vel verdt å besøke, og som har fått ei kraftig opprusting det siste året. Som leserne vil huske, var vi for et drøyt år sia på Stiklestad nasjonale kultursenter og delte ut Språklig samlings litteraturpris der til konservator og historiker Olav Skevik (se Språklig Samling 1/2005). Her er både nynorsken og det radikale bokmålet vel ivarettatt både i skilt på utstillinga, i det skriftlige materialet og på nettsidene (www.stiklestad.no).

Eidsvoll 1814 – Rikspolitisk senter, som man nå markedsfører seg som, har jo også en så sentral plass i nordmenns bevissthet at det er rimelig å gå stedets språkpraksis nærmere etter i sømmene. Inspirasjonen kom da vi var der med elever en vakker dag i mai. Senteret har ved sida av sjølve hovedbygningen et nytt besøkssenter. Dette har fått navnet Henrik Wergelands hus, sjølsagt, og bærer navnet med vel så mye rett som hint bygg på Blindern – og det burde forplikte til bruk av godt med a-former og diftong i alle kriker og krokar. Huset har auditorium, utstill-

ing og kafé med ute- og inneplasser, bevisst formidlingsprofil og oppgaver til skoleelever i alle aldre: Her skal man bli demokratisk skolert, før man kjøper forfriskninger i *Kafé Standpunkt!*

Som før hører omvisning i hovedbygningen med til besøket. Gaiden vår var svært dyktig og inspirerende, og snakka stø, moderne romeriksdialekt – skulle bare mangle. Hva så med det rikspolitiske senterets skriftspråklige profil? Det ganske omfattende nettstedet er holdt i et heller moderat bokmål, og representerer dermed ingen spesielt verdig

Wergelandsk ånd. Men rett skal være rett, jeg finner både *kroningsreisa* og *samtida*. Bedre blir det imidlertid når elevene får utdelt oppgaveark til utstillinga i besøkssenteret; *Om frihet, likhet og brorskap – og makt*. I tillegg til å være relevante og gode oppgaver, har museumsdagogene her gjennomført -a i bestemt form, entall av hokjønnsord, for eksempel *menneskerettighetserklæringa*, *maktfordelinga*, *kapittelinnndelinga*

og *makta*. Så får vi heller bære over med *grunnloven*.

Er så dette noe å masa med? Er det ikke litt smålig å telle a-former i alt skriftlig materiale man dumper borti? Gjerne det, men dette er skriftlig materiale som mange skoleelever leser og som blir presentert i ei formell, seriøs, nærmest offisiell ramme. Da er det viktig at folkelige former beviselig er i bruk, også her. At *språket* ikke er musealt.

Og det er det på ingen måte på Eidsvoll 1814.

Andre rikspolitiske sentra vi ser fram til å dekke i denne serien: Stortinget, Se og Hør, Storm Weather Senter, Drammensveien 1 – og bare så det er sagt, i beste Wikipedia-stil er det fritt fram for bladets lesere til å bidra med sine *nær radikalt bokmål*-opplevelser.

ERLING LÆGREID:

Eit språk og ein kultur har gått i oppløysing

På forbløffande kort tid har eit språk og ein kultur gått i oppløysing, det som Riksmålsforbundet stod for. Det hadde strenge og konservative språkreglar, med symbolord som *efter*, *sne* og *nu*, og med forbod mot a-former og diftongar.

Kulturelt, som språkleg, var riksmålsbevegelsen vendt mot Danmark, og var sterkt imot alt særnorsk. Ein framstående representant for denne bevegelsen var diktaren Alf Larsen, han sa at «Folket er til for å bære min kofert!»

Politisk var riksmålsbevegelsen konservativ, nesten nostalgisk, og dyrka alt som kunne kallast klassisk. Derfor engasjerte den seg også mot moderne kunst og poesi. Modernistane vart hudfletta av formannen i Riksmålsforbundet, diktaren Arnulf Øverland.

Det var i etterkrigstida, særleg på femtitalet, at riksmålsbevegelsen var på sitt største og sterkaste. Det kjem ofte sterke reaksjonære krefter til syne etter ein storkrig, men dei gjekk kanskje litt langt då dei brende nynorskbøker på trappa til Undervisningsdepartementet, så kort tid etter krigen. Starten på slutten for riksmålsbevegelsen var ungdomsopprøret på slutten av 60-talet. Det var umogleg å få draget på jenter med mansjettknappar og dannet sprog. Dialektbølgja på syttitalet drukna det språklege classeskiljet, og fjerna riksmålet som aktivt talemål. Framleis prøvde ei konservativ presse og konservative forlag å verna om skriftspråket, men med akselererande kraft har folkelege former fått

innpass. I dag har a-former og diftongar også erobra Kåre Willoch og bastionen Aftenposten, medan journalistane i VG fortviler, dei må falla på *rumpen* og reisa på *hytten* enno.

No er det ingen skjønnlitterære forfattarar som skriv riksmål etter dei gamle reglane lenger. Derfor blir Riksmålsprisen delt ut til folk som både skriv skamnorsk og samnorsk, som Ingvar Ambjørnsen. Men er bøkene gode, så er allting godt.

... men som gjør det likevel

Innhold 2/2006

2 Redaksjonelt: Et døende riksmål

3 Johanne Nordhagen: Allmennlærerstudenters personlige og yrkesprofesjonelle holdninger til nynorsk som sidemål i skolen

5 Torun Berntsen: Språksituasjon og språkundervisning. 2. Språksituasjonen i Norge og norskundervisning for utlendinger

19 Kåre Lunden: Språklig samling?

21 Magnhild Vollan: *undreårsmagasinet* 7. juni 2005

22 Pål Styrk Hansen: RAD kupper RIKS

23 Erling Lægreid: Eit språk og ein kultur har gått i oppløysing